

వీరాబాయి

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

రచయిత :

కవికోకిల, కవిశా విభారవ, ఉపసాహాయుర్రుడి

జి. జాషువా గారు.

పబ్లిషర్స్ :

వేంకట్రామ అండ్ కో.

బెజవాడ - మద్రాసు

1947

[కాపీరైటు రిజిస్టర్డ్]

ప్రథమముద్రణము
౧౦౦౦ ప్రతులు
జనవరి 1947

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.

వేంకట్రామ్ పబ్లికేషన్స్,
పాపంజీరు :: :: ఏలూరు

భూ మి త్ర

గుంటూరు బాలమిత్ర సమాజమువారి కార్యమీద నేనీ నాటకమును 1926 లో వ్రాసితిని. కాని జాంతరములచేత ఆ సమాజము భిన్నాభిన్నమై పోయినది. ప్రదర్శనమున కెక్కడ నిలిచిపోయి నేటికి దాదాపు ఇరువది వత్సరములయిగిరి. ఈ మధ్యకాలమున నెందరో నాటకసమాజములవారు 'మాకిండు, మాకిండు, మేము ప్రదర్శింతు' మని నన్నడుగుచున్నను, తాచ్చరముచేసి, తగిన నటకులకీయక మిన్నంటిని, అజ్ఞాతవాసము యిప్పటికి యుగిసపోవుటయే పాతువు.

నాటకము చరిత్రాత్మకము. హిందూ ముస్లిం మైత్రిని నానమ్మన సుంచుకొని నేనీ నాటకరచన కుపక్రమించితిని. ఆదయసింహుని హృదయేశ్వరి వీరాబాయి కార్య స్రతాపము లిందు వర్ణితములు. కులముతద్వేష దూషితుడుకొని యుక్తుచక్రవర్తి గుంగ్రహణ పారీక్ష, బనచీరుని శత్రుసంహారదీక్ష, చిత్తూరురాజ్యనాశనార్థ మతడు పన్నిన పన్నాగములు, ముగలురాజును వివాహమాడి తనసర్వసమతా పవిత్రా శయాన్ని ప్రకటించిన మధురాదేవి శీలము వీలయినంతమట్టుకీ నాటకమున పోషించితిని. ప్రదర్శనానంతరమునగాని యిందలి గుణగుణములు బృక్తములు కొవు. నాకు నిర్వచనపద్యకావ్య రచనారజ్ఞువు మిక్కిల్ మగుటచేత దీని యనంతరాన వ్రాసిన తెరచాటునాటకము తక్క మరి నాటకాలను నేను వ్రాయలేదు. రక్షణలయిన వినుకపూలు దీనికి తెలకట్టగలరు.

నా అంగీకారమును పొందక యెవ్వరును దీనిని ప్రదర్శింపరాదు. అట్లు ప్రదర్శించినవారిపై తగినచర్య జరుపబడును.

గ్రంథకర్త
జి. జ్ఞా పు వ.

పు రు షు లు

1. ఉదయసింగు
2. అక్బరు
3. రాజా మానుసింగు
4. బనబీరుడు
5. అఫజల్ షజాల్
6. జయమల్లు
7. రాణా
8. మంత్రి

స్త్రీలు

1. వీరాభాయి
2. మధురాదేవి
3. కురంగి
4. లకంగి
- 5: నాగకవ్వ

వీరాబాయి

ప్రథమాంకము

(సీను — బనబీరుని శయ్యామందిరము)

1 వ రంగము

(బంధింపఁబడి వీరాబాయి మూర్ఛిల్లియుండును.)

వీరా:— (మూర్ఛితేరి దిక్కులు చూచుచు దుఃఖముతో)
అయ్యయ్యో! నన్నెవ్వరు బంధించిరి? ఢిల్లీకిఁ బోవుదాన
నిచ్చటి కెప్పుడువచ్చితీసి? నా బోయీలు, నా మేనాయు
నేమాయె? కలగను చుంటినాయేమి? (తేచి నలుదిక్కులు
చూచి) హా! పరమేశ్వరా! నేను నిజముగా దుర్మార్గులకుఁ
జిక్కితిని. ఇది యొక శయ్యామందిరము. నే నీ గృహము
నుండి వెలువడు మార్గమేది? తలుపు లన్నియును
మూయఁబడి యున్నవి. ఏమి యవమానము వాటిల్లునో!
ఇది చిత్తూరునగరమో మరేమో? (సమీపమునఁ గల
పటమును జూచి) ఇది కాముకుండగు బనబీరుని పడకటిల్లు.
హా! హా! మనోహరా! ఉదయసింహా! నీ యరాంగికి
సంభవించిన దీనదన నీ వెఱుంగవుకదా? నన్నువలచి
తెచ్చిన యీ జార శిఖామణి నిన్ను బ్రదుక నిచ్చెనా!
(దుఃఖించి) నన్ను రక్షించి నా మానము కాపాడువారెవరు?
కుమారా! రాణా! నీవు భద్రముగా నుంటివా. కాదు,

కాదు! నా కుమారుఁడును భర్తయును నా కింకలేరు. నేనేమి చేయుదును. (భగవంతు నుద్దేశించి) ఓ పరాత్పరా! అనపరాధుల కింత కష్టములను సృష్టించిన నీకు యశమో! గౌరవమో? (బాధ నభినయించి) అబ్బా! ముప్పరిం బెనచిన యీ బంధకములు నన్ను తీవ్రముగా బాధించు చున్నవి. మహాభూతము వలె నెన్నఁడు లేని నిద్ర నాకు నేఁజేల దాపరించెను? అరిష్టకాల మాసన్నమగునపుడు శనిగాఁడు జీవి కన్నిదెసల తాండవ మాడుచుండును.

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

వీరా:—(ఉలికిపడి) ఈ కచాటము తెరిచిన చప్పుడయినది. తొలుత నా దృష్టి పథమునఁ బడు వ్యక్తి పురుషుఁడో, స్త్రీయో!

బన:— (వీరాబాయిని జూచి స్వగతము) ఆహా! చిరకాలము నుండి నన్ను వేధించు నా యాశాదేవతకు నేఁడు గదా ప్రతిష్ఠ. సమర్థులగు నా భటులు ఢిల్లీనాగోజోత్సవార్థమై పోవు యీ వీరాబాయిని బంధించి తెచ్చి నాయెంటఁ జేర్చిరి. చిత్తూరి రాచటికమునకుఁ దోడ్చి సౌందర్యవతి నాకు లభించినచో స్వర్గభోగము నా దృష్టికి రేణు కల్పక మగును. (పలుకరించెదను.) దేవీ! నీసుందర స్వరూపము నకు బానిస యగుచున్న బనబీర సార్వభౌముఁడు నీ విలాసము నాశీర్వదించు చున్నాఁడు.

వీరా:—(తత్తరపడి లేచి తనలో) అకటా! యీ కాముకుఁడు నన్ను బలాత్కరించునా! (కోపముఖయై ప్రకాశముగా)

ఓరీ! ఛండాలుడా! దూరముగా నుండుము. లేనిచో
నీప్రాణములు నీకు దక్కవు. మగనాలినగు నన్ను మాన
భంగము చేయనెంచిన నీ కుత్తుక నుత్తరించుట కీ బంధక
ములు ప్రతిబంధకము లగుచున్నవి.

బనః—(ఆశ్చర్యపడి తనలో) ఏమి! యీమె ధైర్యము.
(ప్రకాశముగా) సుందరీ! కోపింపకుము. నేను నిన్నేమి
యును జేయను. నీతో ముచ్చటించి నా యభిమతమును
తెలియజేయుటకై నిన్నిటకు దెప్పించితిని.

వీరా:—దుర్మార్గుడా! నాతో ముచ్చటించు సలమంతః
పురమా? సభర్తృకలతో పరపురుషుల కేకాంత సంభా
షణ మేమి?

బనః—ఓ కాంతామణీ! నన్ను తూలనాడకుము. నేను సార్వ
భౌముడను.

వీరా:—ఛీ! ఛీ! జారుడా! నిన్ను తూలనాడుటయే కాదు.
ఈ బంధకములే లేకున్న నీనెత్తుట నోలలాడియుందును.
నన్ను విడువుడు. పురుషవేషముననున్న యో యాడు
దానా! నీ సార్వభౌమత్వము మమ్ముబోటి పతివ్రతల
మానభంగ ప్రయత్నమునకా యుపకరించుచున్నది?

బనః—రమణీమణీ! క్రీగంట గొంగిలించి మీదట మాషిం
చిన నా కింపుగా నుండును. కల్యాణీ! ఇటుచూడుము.
ఈ పాపిష్ఠి యుదయసింహుడే నిన్ను వివాహమాడ
కున్న నిక్కముగా నేనే నిన్ను జేపట్టియుందును. నిన్ను నేను

పిన్ననాటినుండి కోరియుంటిని. ఈ యనురాగము కొత్తది కాదు. సీతొడ్డి నన్నొకమారు మీయింటి కావ్యోనింపగా విండు గుడుచుచు పరిహాసముగా నీన్ను నా కిమ్మని యడుగ నెల నవ్వునః బదునుబెట్టిన నీ వాల్లంటి చూపు. టీటె నా తొమ్మనః గ్రమ్మలేదా? జ్ఞప్తికిఁ బెచ్చుకొనుము. ఆ వలపుగాయము మానినదనుకొంటివా? దిరిసెనపుఁ బూవును బరిహసించునీ నెచ్చేని మార్దవముకన, ముక్కెఱ్ఱు నీటివలె ముద్దుగురియు నీ విలాసమునకు నుదయసింహుఁడౌ పట్టభద్రుఁడు? పట్టభద్రుఁడే యగునుగాక. నన్ను వంటి యనాది బంధువున కొక్కగడియ భిక్ష చేయుటనుచితమా? భిక్షుకునియెడ నింత కఠినముఁ బూనరాదు.

వీరా:—ఓరీ! నీ కాముక ధర్మములు గరితలకడ సుపదేశింప కుము. ఈ యవినీతి వాండిత్యమును నెల్లడించి యెన్ని కుటుంబముల కెసరువోయ నుంటివి? ఈ విషయము నా భర్త విన్నచో నీరక్తముఁ ద్రావకమానఁడు.

బస:—(నవ్వి) ఏమేమీ? నీ భర్తయూ! ఆ పిరికి యుదయ సింహుఁడు. అవునుగాని పతివ్రతలమని చెప్పుకొను నీవంటి స్త్రీలు కెవలము బుద్ధిహీనలై యనర్హులగు భర్తలయం దభి మానమును వదలక మాబోటి వీరుల నలక్ష్యముచేయుట నా కాశ్చర్యముగానున్నది. ఆ యుదయసింహుఁడు చంపు వాఁడును నేను చచ్చువాడనా? కామినీ! నీకడ దీనా లాపము లాడినంతమాత్రమున చిత్తూరు రాజు నెంతలో వ్యర్థునిఁజేసితివి?

ప్రథమాంకము

వీరా:—నీవు పరాక్రమవంతుడనే యగుదువుగాక. ఇందె
నది కానిశ్చయము. నాపతి పిరికివాఁడా? అడుదానికి వెఱచి
కట్టుకట్టింబి తెచ్చిన నీవు నీరుండవా?

బస:—అ పీనుఁబడివి? నీకు వెఱచి బంధింపలేదు. నీవు స్వహ
త్వము నొల్పడెదవేమోయని.

వీరా:—అత్తమాత్య చేసుకొనుటకు నే నబలముగాను; చలనము.

శ్లో. సామం దూతమాపు నవవద్య పరాక్రమ హండిత సము
ద్దీపిణులీ చిత్రోద్ధడ సతీమణు నీవు నెఱింగి యుందు నీ
కాపురుష ప్రయత్నమునకై ఫలమిష్కడ నాపుదాన నో
రీ పరి కామినిహరణ ! యుండుకనము వడల్పిచూడుమీ !

బస:—అట్లయిన వధింపుము. స్మరణలేముఖములచే నగముచచ్చి
యేయుంటిని. ఆ కొడు పూర్తిజేసి పుష్కముగ గట్టు
కొనుము. (అని చేరబోయి) కట్టువిప్పుదునా?

వీరా:—నీవునన్ను ముట్టుకొనకుము.

బస:—సలే. బిసీ, బాసీ! యిరురముట్ట.

(ఒకదాసీ ప్రవేశించును.)

బస:—అకట్టు పిష్టము. (దాసి కట్టువిప్పును)

బస:—నీవికచాముట్ట. (దాసి నిష్క్రమించును.)

బస:—అదిగో ఖడ్గము (అని తలయొడ్డును.)

వీరా:—(కత్తి నెత్తి నలుక బోయి శాంతించి) ఛీ! ఛీ!
మోహవంతుడనున నీడు మిక్కిలి హీనతకు లోనగు

చున్నాడు. (ప్రకాశముగా) ఓ కాముక చక్రవర్తి! నిన్ను కరుణించితిని యంతనుండి బుద్ధిగా ప్రవర్తింపుము.

బస:—(సంతోషమునభిసంఘించుచు) ఓప్రణయలక్ష్మీ! నీవే కరుణించినచో నాకు బుద్ధిగాకుండునా? ఒరులనాశింతునా? నీకీరాజ్యమునంతయును గట్టిపెట్టెదను. దేశముతోఁబాటు నన్ను బాలింపుము. నీపాద సంవాహనమున శరీరయాత్ర గడపికొందును. ఇప్పుడే నాకీరీటమును ధరించి నన్నుశాసించుము. ఈదేహమునీయది, స్వీపై నీగ వాలనీయను. సీసౌఖ్య వైభవనాల్లభ్యార్థమై దినారాత్రులు తపింతును. ఈహేమ డోలికలనూగుచు, నీపూవుఁదోటల విహరించుచు నీయన ర్ఘ్యమునీ భూషణదాల్చి నానందకంధి నీదులాడుచు మహా రాజ్ఞివగుము. నీసెలవైనచో నేటిరాత్రి నీపతిని

వీరా:—(మహాకోపమున) ఓరీ! ఏమనుచుంటివి? నాపతి నేమి చేయుదువు. కలుషకర్మతా! ఈమారుపలికిన నీ నాల్గు శతధా భిన్నములుగాకపోదు. నీ రాచటికము, నీసామ్రాజ్యము, నీయున్నత విభవము మానవతులకు తృణ స్తాయములు. కరుణించితి నన్నపదమున కెంతవ్యాఖ్యానము వ్రాసితివి. దాసీకుల సంజాతుఁడవయిన నీకు రాజపదవి లభించుటచేఁ గన్నులు నెత్తి కెక్కినట్లున్నది. జాగ్రత్త. (అనికత్తి సారించుచుండును.)

బస:—(రొద్దమూర్తియై) ఆ నేనెంతబ్రతిమాలినను సాటి చేయక నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేలుచుంటివి. ఓనీ నీకీపుడు. దిక్కెవ్వరు?

ప్రథమాంకము

ఉ. నామనుచేత నాకిటవశంపదవయ్యెద వన్నయాసమై
 నీచులుకుం గురూత్తులు గణింపమిఁ గ్రొవ్వి తిరస్కరింతువే
 భామిని ! చూడుమింక బలవంతముగాఁ బయిలొందువేడుకొ
 మ్మేచుగఁడడ్డమో తెలుపవే గురుమీనవిలోచనీ మణీ !

(అని వైకేబోవ వీరాబాయికత్తి వినచుచు)

వీరా:—ఓరోరీ ! బనబీరుఁడా ఈచూరుచచ్చితివి.

(తెరలో)

ఓరోరీ మాతృద్రోహి ! అంబికా సమాన చరిత్రయగు
 మావీరాబాయినా నీవాసిందితివి ? నీయహంకారమును
 గుండమున వ్రేల్చెదను. నిలువుము. (అని తలుపులు
 పగులగొట్టి జయమల్లు ప్రవేశించును.)

బన:—(ఈ త్తరపడుచు) మోసమువచ్చినది. నేనికఁ బాటిపోయె
 దను. (పాటిపోవును.)

(అవనికపడును.)

రెండవరంగము

(నీను - ఢిల్లీ పురము నానోజోత్సవ రంగము)

(కురంగియను చాలికత్తెతో స్త్రీవేషధారియై అక్కరు ప్రవేశించును.)

అక్క:—(దిక్కులు పెదకుచు) కురంగీ ! నేటి యుత్సవమునకు
 జయపురాధీశ్వర పుత్రి మధురాదేవి వచ్చినదని తెలిసినది.
 నీనేర్పు నెఱపి యెట్లైనీ యా లతాతన్విని నాకడకుఁ దేవల
 యును.

కుర:—చి త్రము, నేనుపోయినచ్చెదను. మీరిందుండుడు.

(అని పోవుచుండ)

అశ్వు:—(పిలిచి) కురంగీ! యొక్కమాట; యిటురమ్ము.
మాబలమధ్య వాదుషాయని పొరబాటున బలికెదవేమో?
అవునుగాని పేరడిగిఁ నేమనిచెప్పెదవు?

కుర:—మారాణిగారని చెప్పెదను.

అశ్వు:—సరోజనీదేవియనియు నుత్సవదర్శనార్థమై దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదని చెప్పము. పొమ్ము.

కుర:—సరే! (కురంగి నిష్క్రమించును)

అశ్వు:—(తనలో) మొన్నటి యుద్ధమున జయపురపతి నాకుఁ బాదాక్రాంతుడై నాకుఁ గూతునిచ్చెదనని వాగ్దానమిచ్చె. ఈ వివాహము హిందూముసల్మానుల మైత్రి కెంతయు ననుకూలించును. ఈ హైందవ బాంధవ్యము నాకీర్తికి వన్నెబెట్టకపోదు. నా జీవన మనేకుల కాదర్శప్రాయమై నూతనజ్ఞాన జ్యోత్స్నఁ బ్రకాశింపఁజేయఁ గలదు. నేఁ డీ కన్యతో భాషించి హృదయమును బరీక్షించెదను. (తొంగి చూచి) అదిగో! ఆవచ్చెడునది మధుర; భళి! భళి! కురంగీ! నీవేచమత్కరిణివి? ఓహో! ఈ ముగుడసోయగ మెంతరమణీయముగా నున్నది. ఈ రమణీమణిని నాకు బట్టపుదేవినిగా నొసంగనున్న సూర్యభగవానునకు సహస్ర సమస్కారములు.

గీ. మరుని చిగురాకుఁగ త్తిని మచ్చరించు
ముదితసెమ్మేని సౌందర్యమున జనించి
మా పరమపుణ్యవశత ధిల్లీ పురానఁ
బారుచున్నది క్రొత్త లావణ్యగంగ.

నేనిట దాగియుండి యీమెపలుకు లాలించెదను.

(అని యొక చోట నక్కియుండును.)

(కురంగి మధునాదేవిగో ప్రవేశించును.)

కుర:—అమ్మా! మీరిందుండుడు. నేనుపోయి మా దేవిగారిని
బిలుచుకొని వచ్చెదను. (కురంగి వెళ్ళిపోవును.)

మధు:—(స్వగతము) ఆహా! యీ ధిల్లీపుర వైభవంబు నేమని
తలంతును. ఇదికదా హాస్తి. పాండవేయాది వీర భుజాభి
రక్షణంబై, శ్రీకృష్ణ భగవానుని పాదవిన్యాసమునఁ
బవిత్రవంతమై, వ్యాసకావ్యామృత వృష్టియందు
మునిగిజేలి భరతవర్షమునకు నిరంశరయశము నార్జించిన
నగరరాజమును నేఁగుగజా కనులారఁ గాంచితిని. ఈ పుర
పాలకుండగు నగ్బరుచక్రవర్తి కడురూపవంతుఁ డనియు,
సూరాగ్రేసరుఁ డనియు వినియుండును. మాతండ్రి, నన్ను
జేని కీయనున్నాడట. చిత్తరువున నా మహానుభావునిం
జూచుటాది నామనంబేలనో పాదుపాయందు లగ్నమైనది.

అశ్వు:—(వెడలివచ్చి) దేవీ! ధన్యుడనైతిని. (తిరిగి దాగియుం
డును.)

మధు:—ముఖముఁజూచు భాగ్యము లభింపదాయను నాన
చేత నుత్సవదర్శన మిషచే నిటకుఁ జనుదెంచితిని. నాకా
సుందరపురుషుని దర్శనమెట్లు కల్గును. ఎవరితోఁ జెప్పు
కొందును. (కొంచెముతాళి) పరమ దయార్థపుండగు
పాదుషా నన్ను నిజముగా వివాహమాడినచో నా కేమి
కొదువ ? అవధిలేనిసౌఖ్య సామ్రాజ్యమును హాయిగా
ననుభవింపఁగలను. కాని, యీ మతాంతర వివాహమున
సాటిరాజన్య కాంతలలో నా కపకీర్తియని విచారించెదను.
(తలయూచి) నిష్కళంక ప్రణయదేవత వధూవరుల నిరు
వురిని వశీకరించినపు డెక్కడిమతము ? ఎక్కడి కులము ?
విద్యాకీర్తికాంతలు తమగోవలచి యకృతుచక్రవర్తిని
వెన్నాడి తిరుగుచుండ నే నేల వెనుపీయవలెను ? అజ్ఞాన
వాదులగు పూర్వాచారపరాయణుల లెక్కచేయనేల ?
పురాణయుగమున నెన్ని పెద్ద సంగర వివాహములు జరు
గవు ? (పారజూచి) అదిగో ! కురంగి తనరాణింగొని వచ్చు
చున్నది.

(అకృతు కురంగులు ప్రవేశింతురు)

అకృ:—ముద్దరాలా ! నీవు జయపురాధీశ్వరుని కుమారి
తవుగదా ?

మధు:—అవును. మీరు నన్నెట్లెఱుంగుదురు ?

అకృ:—(కొగిలించుకొని) మధురా ! ఎంతలో పెద్దదానవయి
తివి ? నీవు మూడేండ్లదానవయి యుండగా నాపతితో

తీర్థయాత్రార్థమై పోయివచ్చుచు నేను మీయింటనొక
వారము బసచేసితిని. అప్పుడు మీయన్న మానుసింగుఁడే
జేండ్లవాఁడు. నీవు నన్ను గుర్తింపజాలవు. మధురా! మీ
జననీజనకులకు సేమమా?

మధుః—నేనిటకు వచ్చియుంటినని మీకెట్లు తెలియును?

అక్కభి:—నేను నుత్సవము నకే వచ్చితిని. నేటి యుదయమున
నీ మేనాబోయీలు మా కురంగితో ముచ్చటించుచుండ
జయపురమును మాటవిని యందొకనిఁ బిలిచి నీరాకను
వారివలనఁ దెలిసికొంటిని. మధురా! నాకొకముద్దిముక్త.
చిన్ననాఁడు నిన్ను మోసి ముద్దులాడినదానను నన్ను
పరాయి పడఁజేసిగాఁ దలంపకుము. (అని కొగిలించుకొని
ముద్దు బెట్టుకొనును.) మధురా! నీకు వివాహమెప్పుడు
నిశ్చయించిరి? ఎవరికిచ్చెదరు? నీపెండ్లినాఁడు నన్ను
బిలువుమని మీతల్లితోఁ జెప్పితిని. నేనుతప్పక వచ్చెదను.

మధుః—(సిగ్గు నభినయించును.)

అక్కభి:—మధురా! యిక్కడ నెవ్వరునులేరు. సిగ్గుపడకుము.
నేనును నీకుఁ దల్లివంటిదానను. మధురా! చెప్పవా?

మధుః—అ...క్క...రు... (అని గోళ్ళు గిల్లకొనును.)

అక్కభి:—(తనలో నవ్వుకొని కోపముతెచ్చుకొని) ఎవరికీ!
అక్కరు చక్రవర్తికా? మహమ్మదీయునకా? అయ్యో!
అయ్యో! యిదేమివంత? నాతో పరిహాసమాయేమి.
మధురా?

మధు:—అమ్మా! కరిహాసముకాదు వాస్తవమే?

అక్క:—

ఉ. శౌంకక యాలంజంపిగిను క్రూరతురమ్ములె రాచవారి వి
నయంపలు నేటినుండి యకటా! యిట్లొక్కడి చిత్రగాథ! యో
పంకజబోచనీ! ధరణిపై రసపుత్ర యశోంబురాణి ని
ష్టంకులునేయ నీజనకుఁ డెక్కడదాపరమయ్యె నియ్యెడన్.

చీ! చీ! కులభ్రష్టవయిన నీతో భాషించుట మహా
పాతకము (అని పోవుచుండును.)

మధు:—(తిరుగఁబలిచి) అమ్మా! శాంతింపుము. నా యభి
ప్రాయమును పూర్ణముగాఁ దెలిసికొని మీదట కోపింపుడు.

అక్క:—తురక చుట్టటిక మేకదా? నీ యప్పీతము.

మధు:—అయిననేమి?

అక్క:—తురక వానిం బరిణయముయిన నీకు సాటివారిలో నప
ఖ్యాతిగదా? నీకేకాదు మమ్ముజోంట్ల కెల్లరకును తల
వంపులుగదా!

మధు:—(తనలో) ఈమెకు నా నైర్మల్య హృదయ నిశ్చ
యమును వెల్లడించెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీ
పలుకులు నిక్కువములేకాని యీ వివాహ వ్యాజమున
నేనొక నూతనధర్మమును లోకమున వెలువరించి కొండొక
ఖ్యాతిని గడింతునని విశ్వసించుచున్నదాన. కాకున్నను
అక్కబుచ్చవత్తి దయా గాంభీర్యపయోనిధి యనుటయు,
పరాక్రమ గాంగేయుడనియు విన్నదాది నామనం బా

యంతో సేదబడినది. ఈ ప్రణయబంధమునుండి నేను
కలువడజాలను. దాచనేల! వినుము. శరీరములు మూర
ములయి యున్నను యెండొరుల కౌగిలించుకొంటిమి.
ముద్దాడికొంటిమి. నిక్కముగా సేనాతనిదానను, చక్రవర్తి
నావాడు. నీవంటి వెడగువాదుల బోధలకులొంగి మా
జననీజనకులు నన్నుఁ దనకీయ తెగించుకున్నను చేనే స్వయ
ముగావచ్చి పాదుపాపాదము లాశ్రయించెదను. నన్నడ్డు
వెట్టువారెవరు?

ఉ. ఆయన సార్వభౌముడు మతాంతరుఁడేయగుగాక సంతతి
స్వామివిడుండు, సంబంధనంజయుఁడట్టి మహానుభావు న
స్వామిముగా తిరస్కృతి యొనర్పకుమమ్మ! సరస్వతీమలో
నాయకుఁడస్మదీయ వడనంబున వ్రాసినయంతతప్పనే?

అక్క:—(తనలో)

అహ! యీయసవద్యగుణాకర, యీపవిత్రప్రణయవిగ్ర
హము, యీ యదంభతత్వ విద్యాకల్పవల్లిక నిక్కముగా
నాసాము. ఈ జ్ఞానయోగినిలాచన ప్రపంచమున శుద్ధ
సాత్త్విక తరంగిణులు ప్రవహించు చున్నవి.

సీ. కులమత ద్వేషము ల్లొరభూతంబులై
యెండొంటితోఁ బోరుచుండినపుడు
పరులసంపదలతో ర్వనిస్వాభిమానంబు
కారము మిరియాలు నూరునపుడు
అఘమకల్పనఁజేయు నపకారదేవత
స్వేచ్ఛగా రాజ్యము సేయనపుడు

కూట్టి పడియుండు కుత్సితస్వయం

మితిమీరి తనువులవ్వించునపుడు

గీ, ధర్మదేవత చూడుపాదములుదునిగి

యొంటిపాదాననల్లాడు చుండినపుడు

ధరణి విజ్ఞానమునకెందు తావులేక

యా సరోజాక్షి నిట్లాశ్రయించెనే ము!

ఈమెపలుకులలోని సుభాషాధుర్యము నన్నింకను విషయ పరీక్షకు బురికొల్పుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మధురా! నీ యపూర్వ నిర్మాణగాఢాప్రపంచమున నాకు దిక్కు దోచుటలేదు. నీతో వాదించుటకును విరమించుటకును నాడెంద మీయకొనకున్నది. పోనిమ్ము యొకవేళ పాదు పాదే—నీవు ముమ్మారు ముద్దుగొన్న పాదుపా... ..

మధు:—(ఉలికిపడి జుజుబుజుజూచి) ఎప్పుడు ముద్దుగొంటిని అమ్మా! నీవు నన్నుడికింప సాగినట్లున్నది.

అక్క:—ఇంతకుముందు నీవు చెప్పలేదా?

మధు:—ఓహో! అది నా హృదయ చుంబనము. దానిని ప్రత్యక్ష చుంబనముగా లెక్కచేయుచున్నావే?

కుర:—(జనాంతికముగా) ఈ వెట్టిపడుచున కింకను భ్రమ తొలంగనట్లున్నది.

అక్క:—మధురా! హృదయమున ముద్దుగొన్నదానపు ప్రత్యక్షముగా నయిన ముద్దాడకుందువా? ఈ యుత్సవ కాలమున నదియును జరిగియే యుండును. ఏమో యెవ్వరెఱుఁ

ప్రథమాంకము

గుడురు. ప్రయాసపడి ఢిల్లీకివచ్చినదాన వా రవంతకు వెనుదీయుదువా ?

మధు:—(తనలా) ఓహో ! ఈమె నన్ను మెల్లగా పరిహాస రంగమున బ్రవేశపెట్టుచున్నది. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! మీతో మర్మము విడిచి భాషించుటచేత నన్ను చులకన జేసితిరి. మీ ప్రసంగమునుబట్టి నాగుట్టు బయటబెట్టవచ్చిన లక్కరి రాచపడంతినలె తోచుచున్నది. కానిండు.

అక్క:—(నవ్వి ముద్దుబెట్టుకొని) మధురా ! మీ తల్లిదండ్రు లతో నాకుఁగల చనవున నింతగా మాటలాడ సాహసించి తిని. నీ వేమనుకొనకుము. రేపు నేను లేని పెండ్లి నీకు జరుగునా ? నీ తల్లి నేనులేక నీ వివాహ ప్రయత్నము చేయునా ? మధురా ! యింతకుఁ బాదుషా దర్శనము లభించినదా ?

మధు:—ఈ స్త్రీ మండలమున నతని దర్శన మెట్లుగలుగును ?

అక్క:—అట్లయిన నీ ప్రయాసము వ్యర్థమే ? మధురా ! నీ కొక యుపాయముఁ జెప్పెదను వినుము. ఈ కురంగిని ప్రార్థించినచో నీకాతని నెట్లయినఁ జూపఁగలదు.

మధు:—కురంగి కెట్లు సాధ్యము.

అక్క:—కురంగి నాదాసికాదు; పాదుషా దాసి.

మధు:—(కురంగినిబిలిచి) బేనా ! మరి నాతో నసత్యమాడి తివేమి ?

కుర:—అవునమ్మా ! నే నసత్యము వలకు లేదు.

మధు:—సరోజినీ దాసి సంతివే ?

కుర:—అవును. ఇం దసత్యమేమున్నది. సరోజినీదేవి ఎవరను
కొంటివి ?

మధు:—ఎవరు ?

కుర:—పాదుషాచెల్లెలు. మీ రీమె దర్శనముచేసిన పాదుషాను
చూడనవసరములేదు. స్త్రీ పురుషభేదముతప్ప పిరుపురు
నొక్కరూపే.

మధు:—(విభ్రాంతిపడుచు తనలో) ఆహా ! నేనెంతగా వంచిం
పబడితిని. ఈ పన్నుగడ పాదుషా కల్పితమో మరేమో
తెలియదు.

ఉ. ఈమె పాదుషాజన్మదయేశ్వరిగాఁ దలపోసి మన్మతో
ధామమునందు సుప్తముగ దాచినమర్మము వెల్లడించి యే
మేమువచించితిన్ హరిహరీ ! యిపుడేమని తప్పకొందు యీ
(కొంచెము సంశయించి)

చామ, స్వరంబునందుఁ బురుషత్వ మొకింత తులంగిం చెడిన్.

కాకున్న నగ్గురుచక్రవర్తికిఁ జెలియండ్లు కలరా ?

(సరోజినీ కురంగిచెవిలో నేమోచెప్పును.)

కుర:—(చేరవచ్చి) అమ్మా ! ఈమాటలు నిజముగా విశ్వ
సించితివా ? మాదేవిగారు పరిహాసమున కట్లనిరి గాని
పాదుషాకు చెల్లెండ్రుగలరా ?

ప్రథమాంకము

అశ్వుః—(సమీపించుచు) అయ్యో! పిచ్చిమధురా! నేను
పాదుపాలెలునుకాను (అని ముట్టుకొనఁబోవ హారముగా
బోయి)

మధుః—నీ వెవరయిననుసరే! నన్ను ముట్టుకొనకుము.

అశ్వుః—ముట్టుకొన్న నేమి ?

మధుః—ఏమో నీచరిత్ర నాకు సందేహముగా నున్నది.

అశ్వుః—మధురా! నన్ను విశ్వసింపవా! నావంక చూడుము.

మధుః—విశ్వసింపను.

అశ్వుః—ముమ్మాటికి.

మధుః—ముమ్మాటికేకాదు, వేముమారులకు.

అశ్వుః—అట్లయిన నేనే పాదుపాలెనైనచో నింతకుముందు జరి
గిన కొఁగిలింతలు, ముద్దులు నేమగును.

మధుః—స్త్రీలు పాదుపాలెట్లగుదురు ?

అశ్వుః—(నవ్వుచు) నీభవనమోహన సుందరవిగ్రహమునకు
దాసుఁడై యుత్పరు నిజముగా స్త్రీయేయయినాఁడు.
(అని స్త్రీవేషమును డీసివేయును.) మధురా! మరొక
ముద్దిమ్ము.

(మధుర ఆశ్చర్యబిణ్ణములతో నవ్వుచునిష్క్రమించును.)

అశ్వుః—కురంగీ? మనమిక పోవుదమురమ్ము.

(అశ్వురు కురంగులు నిష్క్రమింతురు.)

షో డ వ ర ం గ ము

(శీను — శుభయసింహుని సభామందిరము)

(శుభయసింహుఁడు, బేరునూరు జయమల్లుఁడు, మంత్రి, పీఠముల నలంకరించి యుండురు.)

ఉదః—బేరునూరు మహీతలేంద్రా! చిత్తూరు వీరులు నాకుఁ బ్రసన్నులై సమర్పించిన రాజ్యలక్ష్మికన్న మరాత్తుండగు బసవీసుని చేజిక్కిన నా సతీ మానసంరక్షణముచేసి నా కర్పించిన సాయపకార ముత్తమోత్తమముగాఁ బరిగణించుచున్నాఁడ. నీకు నేను జన్మాంతముఁ గృతజ్ఞుఁడను. నేటికి నా చిత్తమున శాంతి నెలకొనినది. అభిమానధనులగు మన రాజ్యప్రజల కింపునేయు సత్పురిపాలనమున కుద్యుక్తుఁడ నయ్యెదను. కాని ఢిల్లీ పురాధీశ్వరుండుయిన యగ్భరు చక్రవర్తి చిత్తోడువై గన్నువేసినట్లు తెలియుచున్నది. కలనైనఁ దనరాజ్యమునకుఁ గీడుతలంపని మనపై నేనెవమున నెత్తిరాగలఁడు.

జయః—పాదుషా ధర్మజ్ఞుఁడు. నిష్కారణముగా కయ్యమునకు నిలువఁడు. కాకున్న నా సేతుహిమాచల పర్యంత మహీమండలము నేకచ్ఛత్రముగాఁ బాలించు చక్రవర్తి యీ కొద్దిరాజ్యము నభిలషించునా?

మంత్రిః—మీరట్లనకుండు; రాజుల రాజ్యతృష్ణ కంటిమెక్కి డిది? స్వాధీనములుకాని రాజ్యములపై చక్రవర్తులకు వలపు మిక్కుటము.

ఉక:-—(యోచించి) మంత్రీ ! మరచితి. మరచితి. రాజ్యభ్రష్టుఁ
డయిన బనబీరుఁడుండలేనా ? అతఁడీమధ్య ఢిల్లీకిఁ బోయె
నని తెలిసినది. ఘాతుకమతియగు బనబీరుఁడు పాదుషా
య్యాప్తికి మీఁదేరుట కేదేని విగత గాటకమును సృష్టింపఁ
గలఁడు. మూఁతూ కల్పనమున నతఁడద్వితీయుఁడు.

జయ:-—ఉపయసించామసీపాలా ! తమింపుడు. ఇది నీటికి
ప్రసంగము. బనబీరుఁడు ఢిల్లీకిఁ బోయినం బోననిండు.
నేయిరుంది పాదుషాలతోఁ గుట్రలుపన్నిన పన్ననిండు.
సహస్రనేత్రములతోఁ చిత్రోడు సంగక్షణముచేయు మము
బోటి వీరులుండగా ! యెల యూరక యులికిపడియెవరు?
అసంఖ్యసేనలు కథపతియగు నగ్బరునకోడి రాజ్యము నతని
పాలొనర్చుచునియా మీ సం దేశము.

|| సీ. కుంభరాజారాజ కుంభ నిర్భయశీల
కారాడి చన్న కాంతారసీమ
రసపుత్రరక్త వర్షములు కాల్యణగట్టి
ప్రవహించినట్టి దివ్యస్థలము
పద్మనీదేవ్యాది భామారుణుల నెల్ల
నామతిం గొన్నట్టి యజ్ఞధామి
చెంగలించుచు భీమ సింగు సింగపుట్ల
గర్జిల్లియున్న సంగ్రామధరణి

|| శత్రురాజుల వదన దేశములమీద
దృష్టినిల్పని ఘనపురంద్రీలలామ
మిట్టి మనరాజ్యమునకు ముందెన్నఁ జేసి
లేని దుర్గతి నూహింపకొ నరేంద్ర.

ఉదా:—(తనలో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! కుంభరాజా సంగ
రాజాని మహావీరుల భుజాస్తంభముల నెక్కిన చిత్తూరు
రాజ్యలక్ష్మి పేకు దీర్ఘాయువగును గాక! అట్టి వీరాధివీరుల
వంశమున బిజ్జీకిమానిసినయి పుట్టిన నన్నేల వరించితివి.
ధీరుడగు జయమల్లుసి వీరవాక్యములకు నా దేహ
ముష్కండుచున్నది. ఇతనినింక నిట్టి ప్రసంగమున దించి
వీని కౌర్యసైన్యములను బరీక్షించెదను. (ప్రకాశముగా)

జయమల్లు! నీవు పల్కినది వాస్తవమేకాని యెదిరి శక్తి
సామర్థ్యములను మన మరయవలయునుగదా? అక్కరుం
డఖండ ప్రజ్ఞానిధి. యొకపాటి రాజాతని గలన నోడింపఁ
గలవా? ఈమధ్యఁ బాదుషా నెదిరించిన రాజన్యులు
సామాన్య లనుకొంటివా? వాఁగతియేమయ్యె! పాదుషా
మనపై కెత్తిరాకున్నఁ జెప్పఁజాలను గాని వచ్చినచో మన
పని సున్న.

ఉ. సూర్యసమాన తేజఃదగు జోరుసుమీ మొగలాయితోడు, దో
ర్వీర్యఖనులో జయాపతులు వెన్నిడ పారదు మేకసోతు గాం
ధీర్యము స్వప్నమందుఁ దలపెట్టని నిశ్చల ధైర్యమందరా
జోర్యులు బంటులట్టి విభవాఘ్ననితోఁ గలహంబు సెల్లునే ?

నీ పడుచుదనం బగ్గురుని సేనా విభవమును లెక్కనేయ
కున్నది.

జయ:— (స్వగతము) అకటా ! ఈపిటికి రాజు నీశ్వరుడను
చిత్తూరునకేల సమకూర్చె. ఈతని కతమున రసపుత్రుల.

కన్నయ: లేని కళంకము చచ్చుచున్నట్లున్నది. ఒకవేళ బాదుషా గండెత్తివచ్చినచో యీ భీరుని జేవిగాఁగలిగిన మా సరచారు లేంతని పోరఁగలరు. ఈ శత్రుసారథ్యముతో మాయోధులు నిగుత్సాకులు గాకుండుగా? శత్రుగార వీరమూల యపరాధతాకషిగు వీరాబాయి వంటి పరమ పతివ్రతి కీతఁడైక్కడ దావరించెను. ఇతనితో ప్రసంగము కోపకారణము (ప్రశంశముగా) రాజా! సమర మాసన్నమయిన బలాబాసగుపదులు వెలువడక పోవు. తమరు ముట్టుకు విమత స్థనమును జాలింపుఁడు.

మంత్రి:— వీరుఁడా! రాజేంద్రునివాక్యములు శత్రు స్వప్నములు కావు. ఇవియును విచారణీయాంశములే!

జయ:—(కోపమునమంత్రితో) పొట్టకూటికై ముఖప్రీతి తొడిగట్టకుము. రాజ్యాభిషిక్తుడయిననాఁడే రాజుగారికి పితకి దయ్యమావహించినది.

ఉద:—బౌనాను. నాకు నిజముగా పితకిదయ్యమేపట్టినది.

జయ:—నీలినచాగి పగళయమే ఫలించినచో;

ఉ. ఊపరిగొంతులో నిలిచి యుండినఁజాలు మహితలేంద్రధి
 స్థీపతిసేనలన్నతిమి! నీల చిత్రోద్గడ రాజ్యలక్ష్మిని
 స్త్రీపరమంబానర్చుటకు నేనొకరుండనెచాలువాఁడ బా
 హు పటిమంబు జెప్పికొన నయ్యెభవదృశకారణంబుగాన్.

(అని నమస్కరింప నుదయసింహుఁడు వీరముడిగ్గి కౌఁగి
 లించుకొని)

జయ:—శూరాగ్రణీ! నీదేశానికి మెచ్చితిని. నీవంటి వీరమ
గాండీవు. నందరినో కని మన చిత్తులు శాశ్వతజీర్తి నందు
గాక! నీమనస్థైర్యమును బహిష్కరించుట కట్లంటివిగాని పాప
నందైన రసపుత్రపంశసంజాతుడనయిన నేను కయ్యము నకు
వెళుతునా?

జయ:—వారిపేంద్రా! అట్లయిన మూరాజ్యము పూజ్యముగాక
పోదు. నేను ధన్యుడను. మూతిల్లి వీరాబాయి వీరవత్ని.
చిరకాలార్జితముగు రసపుత్రుల కీర్తిడిండిమ కేజరిల్లును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

నాల్గవరంగము

నీను—(ఆరణ్యము)

(దుఃఖముఖుడై బసవీరుడు ప్రవేశించును.)

బస:—కటకటా! నా వంటి మందభాగ్యుడు విశ్వప్రపంచ
మున మరియొకడులేడు. వేదకు వెన్నిధానమువలె
చిత్తురు సామ్రాజ్యము నాకు లభించినపుడెంత మిడిసిపడి
తిని. సుఖదుఃఖములయందు పూర్వ పశ్చిమ పర్వతముల
సమీపించితిని. (తాళి) ఆహా! ఎంత ద్రోహము. ఎంత
కృతఘ్నుత. నా యువపులుసు తిని నాకొంప కెసరుబొసిన
పాపాణి హృదయలగు చిత్తురు వీరుల మహాపకా
రము నీజన్మమున మరువగలనా? తడిగుడ్డతో నా కుత్తుక
కురివేసి నన్నుంతులేని విషాద పాతాళ గహ్వరమునా.

ప్రేలాక్షచే, యుదయసింహునికు పట్టముగట్టి దుష్ట
యన్ని టూమణ్ణాత్ర మోలుగనైతిని. ఈ వేదసారథము
నన్నుగాధకూపముల కీర్పుకొని పోవుచున్నది. ఈ ప్రళయ
వేదనా జంక్కునూచుత మెట్లు శాంతించును. దీనికి
మార్గమేదీ? (చలయూచి) ఆ సీచుండును నుదయసిం
హుని సంత్రితకళత్రమున నిర్మూలించునగదా శాంతిం
చును. ఆ సాపిష్టి పన్నాదాయి సాటిరాత్రి నూ రాజపశు
వును స్థలాంతరమున దాచుకున్న నేడీ దుర్గతినాకురాదు.
ఓహీ! పన్నాదాయీ! చిర కాలమునుండి చిత్తోద్ధడపాలనా
చక్రమును కౌశలముమెఱయ నడపుకొను నాకన్న
గన్నకుఁగొరగాని యుదయసింహునియందు నీకు దోచిన
సుగుణమేమీ? (పండ్లుగొట్టికి) కానిమ్ము. దీనికి ప్రతీకా
రమే చేయఁజాలఁడా బనబీరుఁడు. (రాజునుద్దేశించి) ఓహీ!
యుదయసింహపశూ! నీ నెత్తురుబొట్టు నాలలాటమునఁ
దళకొత్తుటకు, నీ ప్రాభవంబు నేటిపాలుచేయుటకు, నీ నగర
వైభవము భస్మరాసులలో నంతరాసమండుటకు. నీయంతి
పురమున భీమభూమము లుప్పతిల్లుటకు సమర్థంబయిన
యభేద్య మాయాప్రూహమును పన్నుటకదే నీగర్భ
శాత్రవుఁడు కంకణముఁ గట్టుకొనుచున్నాఁడు. నాహృదయ
మీన భయంకరముగా ప్రజ్వరిల్లు పరాభవదవానలజ్వాలలు
నీ పౌరకాంతల యశ్రుధారా వాహినులగాని జల్లారవు.
చిరకాలమునుండి చిత్తూరురాజ్యసౌఖ్యమాను సప్రతిమిత్ర
బాంధవంబుగా చూరలాడు నన్ను మహారణ్యములపాలు

జేసితివి. నిరయుండవై నాచిత్తము నగల్చితివి. నాజీవన
చరిత్రనేటితో నంతరించుగాక! సర్వలోకములు నన్నాచం
ద్రార్కము బ్రవ్వదిట్టుగాక! కాలయముండు నన్నగ్నిగంధక
కుండములనిడి దహించుగాక! ఏమయిననగుగాక. కాక
పోవుగాక, యొకవిషాద నాటకమునకు భరతవాక్యములు
పఠింపవలె. ఈ హాసములు ప్రభవింపవలె! శత్రుక్ష
యముకావలె, నాకసితీరవలె! నాకింక రాజ్యమువద్దు,
సౌఖ్యమువద్దు. కారవముతో నాకుఁబసిలేదు, అభిమాన
మునకు నాకుఁ గడుమారము, ఆహారనిద్రలు నిమిత్త
మాత్రములు, విశ్రాంతిఁ గోరను, నిక్కముగా నేటినుండి
బనబీరుండు లేడు. ముమ్మాటికిలేడు. పూర్వము సార్వభౌ
ముండఁచిన బనబీరుండిప్పుడు దాసుండు. నా హృదయసిం
హాసనమున ప్రతీకారదీక్షకుఁ బట్టము గట్టుచున్నాను.
ఓ విరోధమా! నా మధురమోహన ద్వేషమా! నాపై
రాజ్యముసేయుండు. ఈ మహోద్యమ స్వందన చక్ర సం
ఘటనమున నాకుమరణమే ప్రాప్తించుగాక. వెనుదీయను.
వెనుదీయను (కొంచెముతాళి) నేను పృథ్విధండనగు మార్గ
మేమి? (విచారించి) భళి భళి! చక్కనియూహ తట్టినది.
జయపురరాజు ఢిల్లీ చక్రవర్తి కిటీవలఁబిల్లనిచ్చి చుట్టరికము
నెఱవెనని వినియుంటిని. మానుసింగు సుల్తానుకడ సేనా
నాయకుండని వదంతి. ఉదయసింహుండు మానుసింగును
దూషించి యగ్బదుని విరోధియగు మహమ్మదుఖానుతో
చెలిమి చేయుచున్నట్లు మృషావిషయములను సృష్టించి

యమోఘమయిన విరోధమును రవుబుకొల్పెదనుగాక.
ఇదియే నాయిష్టారసిద్ధికై దగిన సోపానము.

సీ. చిత్తూరు సామ్రాజ్య సింహాసనముక్రింద
విషమాగ్నికిఱు లుద్భవించువఱకు
యదయసింహుని మేని ముదురు నెత్తురుజల్లు
బహుముఖంబులఁ జేందిపాటువఱకు
రసపుత్రశుద్ధాంత రామామణులఘోష
శ్రుతిమార్గయగళంబు జొచ్చువఱకు
పడఁటివీరాబాయి పసుపుఁ గుంతుమ సిరి
పుప్రైకోఁడెఁ గుండమాయవఱకు

గీ. మృత్యుదేవత రణసీమ నెల్ల కడలఁ
బీన్దపెంటలపైఁ దాండవించువఱకు
దాయమన్నీలకుత్తుక ల్లోయువఱకు
నిశ్చయంబుగ నాకింక నిదురరాదు.

(విష్కామించును.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

ద్వి త్రి యాంక ము.

ఒకటవ ంకము.

సీను— (ఉదయసింహుని శయనాగారము)

(నిద్రించు భర్త పాదము లొత్తుచు వీరాబాయి
శయ్యకై గూర్చుండియుండును.)

వీరా:—(స్వగతము) నేటికి మూడు దినములనుండి నా కుడి
కన్నదరుచున్నది. దీన మా కెట్టివిపత్తు వాటిల్లునోయని
హృదయము కలవర పడుచున్నది. ఓ పరమేశ్వరా!
సీసంకల్పమున మా భావి పరిణామదశకు శరణ్యముగునది
సుఖమో! దుఃఖమో!

సీ. పుట్టింపగలవు నిస్వకల కుప్పలమంట
దరిలేని జలధి మధ్యంబునందు
కల్పింపగలవు మేఘములేని పిడుగుల
నవధిలేనట్టి బ్రహ్మాండమందు
కావింపగలవు చిక్కని మధారసధార
కోడైత్రాచుల నుని కోరలందు
సృష్టింపగలవు వాఙ్మణ్య పుణ్యగుణంబు
నలిగిన పురిటి బెబ్బులులయందు

గీ. తల్లి పిల్లలనడుమ నంతంబులేని
ఘోరతర విరోధము రవులొక్కలగులవు
చెలిమి చేయింపగలవు రక్షింపగలవు
యేమి చేయవు! నీచిత్త మెవ్వఁడెఱుంగు.

ద్వితీయం కము

ఎట్టి యాపదలకును నేను తల యొడ్డగలనుగాని
నా ప్రాణాభునకుగాని నీవొసంగిన యా యొక్క మొగ
నలుసునకుగాని సంభవింపకుండఁ జేయఁము. (భర్తనంజ
జూచి) మన్నాభున కెంతో నిద్రపట్టినది. నీవక శయనింతును
(అని లేవబోని)

ఉదః—(ఉలికిపడిలేచి) ఆ. అ. ఆ. చచ్చితి, చచ్చితి! ఓయీ
నన్ను చంపకుము, నేననపరాధిని. అనపరాధిని.

వీరాః—(భర్తను గాఁగిలించుకొని) గాథా! ఇదియేమి?
భయపడుకును. నేను నీ యర్థాంగి నిండేయన్నాను.

ఉదః—(గడగడ వడుకుచు దిక్కులు చూచుచుండును.)

వీరాః—మనోహరా! ఏమి ప్రమాదము? ఇది మన శయ్యా
గరము. ఏమి కలగంటిరి. అయ్యో! అయ్యో! ఇట్లువణ
కుచున్నారేమి? (దేహమంటి) మేనమాచ్చమటలుచిచ్చినవి.

ఉదః—ప్రాణేశ్వరీ, ప్రాణేశ్వరీ.

వీరాః—గాథా! నెలకొందు, నీసతీమణి నిండేయంటిరి.

ఉదః—ఒకవ్యక్తి! నాతోమ్మపై గూర్చుండి, “యోరోగి!
యుదయసింహా! ఇదే కాచుకొమ్మ”ని పెద్ద బల్లెముతో
నాగుండెలో పొడిచినట్లు కలగంటిని. నాకల వ్యర్థము
కాదు. దీనికేమిగతి?

వీరాః—(తనలో) నాయపశకునమున కీ దుస్వప్నము వోహద
ముచేయుచున్నది. సహజముగా విరికిమానిసి యగు నా
యాశ్మేశ్వరు నెట్లు ధైర్యపరపఁగలను.

(చేరలో)

ఉ. క్రూరములైన బాణములకుం బలిపెట్టెదరోరి నిన్ను నీ
వారిని వారి బంధుగుల రివాజలోచనుఁ దడ్డమైన, ని
ద్రావతినున్న నాయనుఁగు తండ్రిని దొంగవిధానఁ దాకి, దో
స్సారముఁ జూపవచ్చితివె ? చచ్చితివింక నశీక పారుషా.

(వైశ్యమును జదువుచు పట్టారాణా ప్రవేశించును.)

పట్టా:—ఓరోరి! చోరుడా ! రసపుత్ర సింహాకిశోరము పట్టా
రాణా సీప్రాణముల నపహరింపక మానఁడు. నేటితో నీ
తల్లికి నీవు లేవు. (అని కోపదృష్టులు బ్రసరించుచుండ
వీరాబాయి చేరవచ్చి)

వీరా:—నాయనా ! ఇదేమిరా ! నీవేల నిద్రలేచితివి ?

రాణా:—అమ్మా ! ఏఁడీ మాతండ్రినిఁ జంపవచ్చిన బాని
సీడు ? వానినిదే నాకరవాల సర్పమునకు మృష్టభోజనము
గావించెదను. (వీరాబాయి యదయ సింహులు ముద్దు
బెట్టుకొందురు.)

వీరా:—కుమారా ! రాణా ! ఇం దేవిరోధులునులేరు. మీ
తండ్రి వీడకలగని పలువరించెను. మాకే ప్రమాదమును
లేదు. నీవుపోయి పండుకొనుము.

రాణా:—చిత్తము. (అని రాణా నిష్క్రమించును.)

వీరా:—(తనలో) నానాధుని భీరుత్వవిచార మీవీరబాలునిచే
దొలఁగింపఁబడుచు నాకింతశాంతి నెలకొల్పుచున్నందుకు
భగవంతునకు నేను కృతజ్ఞును. (ప్రకాశముగా) మనో
హరా! కలలు నిక్కువములుకావు. మీరిక శయనింపుఁడు.

ద్వి తీ యం క ము

ఉదా:—కాదుకాదు ప్రేయసి ! ఇది మనకేదో యనర్థకల్ప
నము చేయకపోవదు. నా కిప్పుడు బనబీరుడు స్మరణకు
వచ్చుచున్నాడు.

వీరా:—(తనలో) కటకటా ! ఈ పిరికి నాభ ర్తనువదలునట్లు
లేదు. ఏమని ధైర్యముచెప్పఁగలను (ప్రకాశముగా) మనః
కాంతా ! బనబీరుడేమి చేయఁగలడు ?

ఉదా:—కుటిలచరిత్రుడగు వాఁడేదోమహాసంగ్రామముఁ దెచ్చి
పెట్టఁజాలఁడా ?

వీరా:—మనతోఁబోరి గెలుచు రాజెవ్వడు ?

ఉదా:—లేడా; అక్కరు.

వీరా:—ఆ పాదుషాకు మనమేమి కీడుచేసితిమి ? వచ్చిన
రానిండు.

చ. తలకదురాజపుత్ర సరదాయలు పోరులకో నరేంద్ర ! య
గ్గలఁపుఫిరంగిగుండ్లు చురకత్తులునూ మనపీరు లింతకు
న్వలపలదాపల నిలుముపట్టి విలాసముడిందియున్న బా
కులకళనంబు జిక్కిననుకొందు భయంబుఁ దొలంగుడాత్మలోన్.

ఉదా:—(తనలో) ఆహా ! ఈ సతీతిలకమున కున్న పాటి ధైర్యము
నాకులేదుకదా ? చీ ! చీ ! యుదయసింహా ! నీవువట్టి మంద
భాగ్యుడవు. (ప్రకాశముగా) దేవీ ! నీచిత్తదార్ధ్యమునకు
నేను ముగ్ధుడనగు చున్నాను. (అని కౌగిలించుకొనును.)

వీరా:—ప్రాణప్రియా ! నాదొక ప్రార్థనకలదు. దయతో నంగీ
కరింపుడు.

ఉదా:—అవశ్యము చెప్పవలసివచ్చింది.

వీరా:—మీరు సాక్షాత్తులను అంటారు. విశేషించి రసపుత్రకుల సంజాతులగు. రాజులకు పాంశమే భూమి. పిరికి పదనీయు చెవిని బెట్టని మనగాచ శౌలమునకు నన్నెదెచ్చి క్షీణోదాత్తులగుండు. నన్ను కీరపత్నిని జేయుదు.

ఉదా:—శ్రీయశీ! యెంత బెలవు. కాభయము నిజముని విశ్వ సింహితి నా? నిన్ను బిక్కించుట కట్లంటిని. సమరసింహము లనం దగినట్లైత్య యోధులకుని కిపట్టయిన చిత్తూరున కధినాథుండనై నీవంటి వీరనిత కాత్మేశ్వగుండనై వజ్ర తీర్థధారణయు జేయు నేనా యుద్ధమునకు వెళుచువాడను వినుము.

ఉ. అలముకేయ నగ్నరు ధరాధిపుఁడొక్కడకాదు శత్రుభూ
పాల సహస్రముక్కపరిఁ జై కొనివచ్చిన భండనోర్విఁ గీ
లాలతదంగిణు ల్లలజలం బ్రవహింపఁగ్రచ్చి పందబం
గాళమొనర్చు సేనలను గంధగజేంద్ర సమానగామినీ!

వీరా:—(నమస్కరించి) నేనిప్పుడు నిజముగా కీరపత్నిని. తెలియక యూహించిన నా యావివేకమును తుమింపుడు.

ఉదా:—దేవీ! మనమీ యర్చిష్టభంజనార్థ మీశ్వరపూజజేసి వత్తము రమ్ము.

(ఇద్దరు నిద్రమింతురు.)

రెండవరంగము

నీను - ఢిల్లీలో అక్కడని సభామందిరము.

(అపజ్ఞాబుఖాను, రాజామానుసింగు, అక్కరు,

పీఠముల నుంచురు.)

అక్క:—కవీంద్రా! నాకు దామూచియగు మహాన్ముదుఖానుఁడు పంజాబున హిందూయునతులను చెరచిట్టుచు, దేవళముల బడఁగొట్టుచు, ప్రజాసోభము సేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. నారాజ్యమున సర్వసూచన సమానత్వమే ప్రధానస్థానము సలంకరించినది. ఎట్టివేళలందుగాని, యేకారణమునగాని నుభయద్వేషము నెఱపు నజ్ఞానికి ద్వీపాంతరశిక్షగా శాసించితిని. ఈశ్వరస్పృష్టియందు మానవులెల్లరు సమానులే. ప్రతివాని కగ్రస్థాన మియ్యబడినది. హీనుఁడు, ఘనుఁడను తారతమ్యమే ప్రళయజాడ్యములను బుట్టించుక్రిములు. ప్రజాసౌఖ్యమును గోరనిరాజు నిర్భాగ్యుఁడు. ఇతఁడునాకు ప్రతిపక్షులగు రాజులను రణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నట్లు విచుచుందును. నాసత్పరిచాలనమునకుఁ గంటకమువలెనున్న వీనిని మట్టుపెట్టకున్న నాకీర్తికి భంగమకల్గును.

అపు:—సార్వభౌమా! “జ్ఞాతిచ్ఛేదనలేనకిమ్ము”ని పెద్దలు పలుకుదురు. దీనికి భిన్నమేలకలుగును. నాటి పంజాబుయుద్ధమున దమరుచూపిన దయయే దీనికి హేతువు.

మాను:—(తనలో) సర్పమునకుఁ బాలువోయ విషముగదా వృద్ధియగును?

అక్క:—కవీ! నీవు చేవు సేనలతో పంజాబునకు బయలు
దేరుము. మానుసింగు నిన్ను వెంబడించును.

(తె ర లో)

రాజా! యొకరాయబారి ద్వారమున వేచియున్నాడు)

అక్క:—(ఆలించి తనలో) ఈతఁడాదంఖానుఁడు పంపిన బంటు
(ప్రకాశముగా) ఓరీ! లోన బ్రవేశపెట్టుము.
(ఒక తురకబంటు ప్రవేశించి నమస్కరించును.)

అక్క:—ఓరీ! మాశ్వాస్త్రాంతమున నేమిరావార్త? జయ
మెవరికి?

భటు:—సర్కార్, మన్నిజయం.

అక్క:—బాజ్ బహదూరు వశుఁడయ్యెనా?

భటు:—ఆరాజ్ఞి పట్టి బందిచేసినాం.

అక్క:—ఆతని నేమేని హింసించిరా? మనవారు?

భటు:—లేదుసర్కార్. లేదుకాని,

అక్క:—కాని ఏమిచేసితిరి?

భటు:—ఆ రాజ్ భార్యాకి అయ్య కుషిచేసినాడు. దానికి
అమ్మా కోపంచేసి హిసం తిని చచ్చిందిసర్కార్.

అక్క:—(చెవులుమూసికొని) హరిహరీ! దుర్మార్గుఁడెంతపని
చేసినాడు. అపత్రివ్రత నన్నెంత దూషించెనోకదా!

అవు:—(తనలో) తొలుతనుండియు నీ యాదంఖానుని స్త్రీ
లోలతయే నేడీ పత్రివ్రతకు మరణము సృష్టించినది.

ద్వితీయః శ్లోకము

అక్క:—(సేవకునితో) ఓరీ! స్త్రీల చెరపట్టరాదనికదా?
నా శాసనము.

మాను:—(తనలో) కాముకునకు మేధాశక్తి యెక్కడిది.

భటు:—హా! సర్కార్.

అక్క:—ఓరీ! నీవుచోయి యాచుష్టుని బంధించి ఖైదుచేయుమని
నా మంత్రితో జెప్పము. (భటుడు నిష్క్రమించును.)

అక్క:—కవీంద్రా! ఇతడు శిక్షాపాత్రుడుగదా?

అవు:—అవునవు నితడు వధ్యుడు.

(ఒక సేవకుడు ప్రవేశించి)

సేవ:—సర్కార్ చిత్తురునుండి యొక సర్దార్ వచ్చినాడ.

అక్క:—నిరాటంకముగా ప్రవేశపెట్టుము.

(సేవకుడు నిష్క్రమించును. బనబీరుడు ప్రవేశించి)

బన:—(సభవంకజూచి తనలో) లిగినసమయమునకేవచ్చితిని.
ఇతడు జయపురాధీశ్వరుడగు మానుసింగునివలె గన్నట్టు
చున్నది. ఇక నా మాయానాటకమును ప్రదర్శింతును.
(అని రాజుకు సమస్కరించును.)

అక్క:—ఓయీ! నీజెక్కడనుండి వచ్చితివి?

బన:—అక్కరురాజా! మీకు బాదాక్రాంతముగాక దివా
రాత్రులు మీ యభ్యుదయమునకు వేడి కన్నీరువిడుచుచు
గర్వమునగన్నుగానక త్రుళ్ళిపడు చితోడ్డడమునుండి.

అక్క:—(వెటగుపడి తనలో) ఇతనిపలుకులు వినోదముగా నున్నవి. అవును. చిఱ్ఱోడ్డడము నా యాశ్చర్యతకు చిగురించనిపుష్పము.

అవు:—(తనలో) ఇతని ముఖమున పంచమహా పాతకములు ప్రేలామచున్నవి.

అక్క:—ఆర్యా! నీ పేరేమి?

బస:—సుల్తానులలామా! అదియే నన్నడుగకుండు. నేను చిత్తూరువానిని. ఉదయసింహునికడ నొక యువ్యోగిని.

మాను:—(తనలో) ఈ గాథ చిత్రముగానున్నది.

అక్క:—మీరాక కేమి కారణము?

బస:—ఏలినవారిపై నాకు గల యభిమానము.

చ. తురక కులంబునం బొడమి దుష్ట నరేంద్రుల కన్నగుట్ట, మ
ద్భుత ధరా పతివ్రతకు బంగరు భూషణమైన హస్తినా
పురి కధి నాయకుండ వయి, పూజ్యాడవైతివి సాహెబేంద్ర! నీ
కరుణకు దోసి లొగ్గుటకుగా జనుదెంచితి నాదరింపజే!

నేటికి ఢిల్లీనిఁ బాలించిన చక్రవర్తులలో మిమ్మువంటి ధర్మైకదృక్కు లేడు. మీరే యీ ఢిల్లీ రాజ్యలక్ష్మీ కనురూపులగు భర్తలు. మీభుజాస్తంభములకు భూర్యబద్ధములు దీర్ఘాయువగు గాక! మీ కతంబున జాతిమత ద్వేషములు నిర్మూలములగుగాక! ఇట్టి మీ యనుగ్రహము నభిలషింపని వాఁడు దొర్భాగ్యుడు, దొర్భాగ్యుడు.

ద్వి తీ యాం క ము

అక్క:- సంతోషము. ఆర్యా! నాయందింత భక్తితాత్పర్యములుగలమీచరిత్ర వినవలయునని యానపాడముచున్నది.

బన:- (తనలో) నా ప్రయత్నమున కంకురార్పణ మైనది. (సంతోషముగా) రాజేంద్రా! నేనొక నిఱువేదను. నాచరిత్ర మాట యిటుండవిండు. ముందు నా వచ్చిన చరిత్ర వినుడు. తమవంటి ప్రభువులను జూచి గర్వపడవలసిన దానికి మారుగా నూ భారతీయులు కొందరు లోలోనఁ గుట్టలు పన్నుచున్నారు. మాపించుచున్నారు. ఈ విషయములను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్న నాకు దుర్భరముగా నున్నదని మనవి చేసికొనిన గదా నా కథను వినుపించుట.

అక్క:- (సభవంక జూచి యాశ్చర్యముతో) అయ్యా! అట్టి దోహు లేవరు ?

బన:- మీ రీమధ్య హిందూస్త్రీని వివాహ మాడితిరిగదా ?

అక్క:- అవును. అయిన ?

బన:- (అనిష్టమును సూచించి) ఊ! పోవెందు. కుక్కలు మొటిగిన సింహమున కేల ? మఱొకసంగతి మహమ్మదు ఖాను పంజాబులో... (అనునంతలో)

మాను:- ఏమీ ? పాదుషా వివాహ విషయమును చెప్పరయితిరి ?

బన:- చెప్పెదను రవంత తాళుడు.

అక్క:- ఏమి పంజాబువార్త ?

బస: — అబ్బడొక మహాసైన్యముతో ఢిల్లీని జూకనున్నాడు. యీమధ్య నతని దండనాథుడు దుదయసింహుని సహాయము గమ్మని కోరుచు జిత్తురున మూడుదినములు వసిించె. ఆ రాజు మీపేరెత్తిన భగ్గున మంజిపోవును. ఉదయ సింహుని కొలువున నగ్గురు చక్రవర్తి యని ఘనముగా పలికి మురిసికొను భాగ్యము మాకులేదుగదా? దివాగార్తూ లతనికి మొగలాయి రాజ్య భ్వంసన యత్నములుగాక మఱిండు కార్యములేదు. ఎవరో మానుసింగు మీకు మఱింది కలఁడట గదా ?

అశ్వు: — అవును. అతడుమానుసింగు.

మాను: — (కోపముతో) ఆ మానుసింగు. అయిన.

బస: — (ముక్కువీరచి) పోనిండు. ఆ మామణవాక్యము మీయెదుట వచించుటకు నాకు నోరురాకున్నది. ఛీ! ఛీ! యీ హిందూరాజులకు మీవంటి సత్పురుషులపై నింత ద్వేష బుద్ధిజనించుట చిత్రముగానున్నది.

మాను: — (తనలో) కావుననే యుదయసింహుఁడు మునుపటి వలె శుభకార్యములకు మమ్రాహ్వనింపఁడు.

అశ్వు: — (పండ్లుగొటికి వీరముడిగ్గి) ఏమీ! ఉదయసింహుఁడా? ఓరోరీ! కృతఘ్నుఁడా!

ఉ. నిండుమనంబుతోడ ధరణీధరు లన్యగుణంబుమానినా
పెండిలికేగుణించి సరవి న్నను మన్ననజేయువేళ రా
కుండుట తెల్లమయ్యె నిటు లూరక కయ్యమురేచినావు, నీ
గుండెలనిద్రపోవు ననుకొమ్ము తురుక్కువిభుండు భాండికా!

ద్వి తీ యాం క ను

(మానుసింగుతో) మఱిగీ! మనకు చిత్తూరుముట్టసి
యవశ్యక స్తస్యము. (అప్రుజుల్లులునుజూచి) పంగితో త్రమా!
మానుసింగు నీవెంటరాఁడు. నీవు రాజాబీరుబనును సహాయ
ముగాగొని మహమ్మదా నెదిరింపుము. నేను మానుసింగుతోఁ
గలసి ముంఁదీతనిచాకెదను.

బన:—(తనలో) బేష్! సుల్తానుగారికి చక్కగాపురి యెక్కించి
తిని.

అపు:—సార్థి వేంద్రా! శాంతింపుము. నిజానిజములు తెలిసికొనిన
మీదట కార్యమున కుపక్రమింపుఁడు.

బన:—(తనలో) పానకములోని పుడకవలె నీవీచుగడ్డపువృత్తి
నాకెక్కడదాపరించెను.

అక్క:—(శాంతించి) అట్లయిన ప్రస్తుతాచరణీయమేమి?

అపు:—రేపునవీమునకు జననదిన మహోత్సవముఁ జేయ
నున్నారగదా? దానికాహ్వానించు నెపమున మానుసింగు
వీరునిఁ జిత్తూరునకుఁ బంపుఁడు. సూక్ష్మగ్రాహియగు మాను
సింగుఁ డచ్చటివారిప్రయత్నములు చక్కగా గమనించి
రాఁగలఁడు.

అక్క:—బేసు యిది సముచితాభిప్రాయము. (మానుసింగుతో)
మఱిదీ నీవురేపుదయమునఁ జిత్తూరునకుఁ బయనమైపోయి
యుదయసింహుని సకుటుంబముగా నాహ్వానింపుము. కలహ
ప్రయత్నములను గమనింపుము.

బన:.....(తనలో) ఇంక నేనెటుండురాను. దీనికికేదగుపనుగడ నిశ్చయింపవలెను. (ప్రకాశముగా) అప్పుడు చార్యభామా! నాకిక నెలవిండు. నేనుపోయి వచ్చెదను. మరొకమారు తమ దర్శనముజేసి నాదీనచరిత్ర వివరించెదను.

అభు:—(తనలో) వీనికిచే యద్యోగమై యుండును. ఉదయ సింహునికడ నుద్యోగ భ్రష్టుడై సంచరించు విప్లవకార కుండని, సందేహింతును.

అక్క:—ఓ సత్పురుషా! నీయాపకారము మరువజాలను? మఱొకపరి తప్పక దర్శనమీయవలయును.

బన:—అవశ్యమువచ్చెదను.

అక్క:—మీకు నేనిహారమును కృత్రిజ్ఞతాసూచకముగా నీయఁ దలంచితిని గ్రహింపుడు. (అని హారమీయబోన)

బన:—రాజసత్తమా! నేను బహుమతులుకోరువాఁడనుకాను. తమరు శాశ్వతకాలము మమ్ముఁ బరిపాలించుటయే నాకుఁ బదినేలు. మీకు శుభమగుగాక. (అనిపోవుచు)

ఉ. మోసముజేసి మానవుల ముంచుటయో! యటుగాక దుర్భరా యాసములోర్చి జీవులకు నభ్యుదయం బొసగుదునెక్కో! య భ్యాసముఁ జేయగావలయునంచు విధాల్పిండు తిక్కజేసి యీ మీసలురెండు నిల్పెను సుమీ మగవానికి నిశ్చయంబుగఁ.

(నిష్క్రమించును.)

(అవనికపడును.)

మూడవరంగము

నీను - ఒక బహిరంగస్థలము: హాకిం, కల్లు.

(ఇద్దరు తురకబంట్లాడంభానుని తెక్కలు విఠచికట్టికొని ప్రవేశింతురు.)

అద:— (దుఃఖించుచు) ఖైముదేము! నాకి మొఖం మీద హిస్టంటి రాణచేశాడ్. అగ్నర్ సర్కార్కి నగ్గ మాకి బది సమచ్చరాల్ నుంచి కొల్లువు చేస్తాం. నాకీ ఘాచారం యియ్యాల సర్కార్కి కోపంచేసింది.

హాకి:— (గత్తితో పొడువబోవుచు) నడూ, నడూ బే నడూ.

కల్లు:— అరే హాకిం నీకీ మన్నిశాదుబే. నిన్న మొన్న మన్ని మీద సర్దార్ హుండింది లేదుబే!

హాకి:— నిన్న మొన్న సర్దార్ యియ్యాల ముర్దార్. కొల్లా పోయింది హాన్క ఏమి చెప్పాలామల్లా!

కల్లు:— పెద్దమన్నికి చెప్తావుబే ముర్దార్.

హాకి:— అరే కల్లు! పెద్దమన్ని హుండిందితో చిన్నమన్నిలాగ రాసికి రమ్మన్నాల హెందుకుబే!

కల్లు:— రమ్మనాలహంటే. అది అయ్యాకి తప్పుకాదుబే! దేముకి తప్పు.

హాకి:— ధేముడు హేమిచేశాడ్ బే!

కల్లు:— ఇస్కంటి ఘుసం తిరిగివచ్చింది మన్నుల్కి.

హాకి:— (పకపక నవ్వి) అరే దివానాలాగ హుండావుబే, ఎంత మంచిమాట ఇన్నిచ్చావుబే!

కల్లు:—నాకీబో దివానా నీతి!

హాకీ:—నాకీభి దివానారే!

కల్లు:—అచ్చా! హారే! హాకీం మన్ని భిన్నాభావాలెయుంది
సర్కార్ ఘుసాచేస్తాది నడూరా!

అద:—(తనలో) ఇద్దరికి డబ్బు ఆశచేసి మేము దాడు
చేయ్యాల నాకీ హగ్బర్ సర్కార్ మొఖం చూసింది.
యురిసిచ్చ యేస్తాది (హాకీమును చూచి) అరేభాయిమాట.
(అని దగ్గరకు పిలుచును.)

హాకీ:—క్యా! బోలండి.

అద:—(చెవిలో యేమో చెప్పుచుండ కల్లు ఆలకించునట్లు
నటించి) ఆ. తెల్సింది, తెల్సింది, అరే! హాకీం, నాకీ
మోషంచేసి పైసా కాజేయాల హని గుడ గుడ చేస్తావు.
కపర్దార్. అగ్బర్ సర్కార్కి హినిందితో మనయిద్దరికి
కొంప మునింది మాటనిజం.

హాకీ:—అరే! కల్లూ! ఘోలచేస్తా క్యాబే, నీకి నాకి భాగం
భోత్ పైసా దొరుకుతాదిభే.

కల్లు:—అరేభాయీ, ఎంత? ఎంత?

హాకీం:—హజారారూపయ్యా!

కల్లు:—(చంకలుతాటించి) హాకీం మన్నియింక తఖ్వాహేంటి
చోడోబే చోడో!

హాకీం:—(అదంభానుతో) పైసాయియ్యండి.

అదః—(సంచి చేతికిచ్చి పారిపోవును.)

హాకిం:—అరే కల్లూ! నీకీ నాకి యికడ యుండింది ప్యాణం
తీస్తాది సర్కార్. మక్కాకి పోదాంభే.

కల్లు:—నీకీ మక్కాకిపో. నాకీ మదీనాకి పోదాం.

హాకిం:—అచ్చా!

కల్లు:—అరే భాగం యియ్యబే

హాకిం:—భాగం హంటు ఎంత?

కల్లు:—సగం.

హాకిం:—నాకీ ఎక్వారావద్దురా.

కల్లు:—ఎందుకబే?

హాకిం:—భరంచేసింది మేము.

కల్లు:—నీకీభరంచేసింది నాకీయిడిపిచ్చింది మేమేయిద్దుహాకిం.

హాకిం:—జా! బే, జా (అని పోవుచుండ)

కల్లు:—అరే! హాకిం హన్నాలం. అరేహాకిం నీకీప్రాణంతీస్తా.
వైసాదగ్ర మొఖాటంలేదు. (అని పట్టుకొని పెనగు
లాడును.)

హాకిం:—(కొంచెముతాళి) కల్లూ! నీకీనాకీ ప్యాణంసెనిహితం
నలుంది. ఈపై సాచూసిందిపైతాన్ లాగ హిరోదంచేస్తాది
ఘా! థు! నాకీదమ్మిభివద్దా (అనిసంచి వినరివేయును.)

కల్లు:—హాకిం! హాకిం! అరేహాకిం నాకుభివద్దు (అని హాకింము
చేయిపట్టుకొనిపోవుచుండ హాకింము తిరిగిచూచుచుండును.)

హాకీ:—కల్లా! నీ యిటువో నాకీయిటువోతాం (అని యిద్దరు రెండు ప్రక్కలకువోయి సంచిక డిక్కువత్తురు. ఒకరొకరు యెకాలవోయి చూచుకొందురు.)

కల్లు:—అరే! యింటికివోతానుచెప్పలేదుబే.

హాకీ:—నీకిచెప్పలేదుబే.

కల్లు:—నాకీలెక్కపెట్టాలనుంది హుద్దేషం

హాకీ:—నాకీభి అదేనుద్దేషం.

కల్లు:—(తనలో) హాకీంగాడ్కి మోషం చేయ్యాలహంతు యీడు నాకీచెయ్యాలహని యుండాడ్. (హాకీమునిచూచి) అరేభాయీ నాకీ దారు ఫియ్యాలయని హుందిబే.

హాకీ:—హోరే! హో వైనా యిస్తాం నీకి తెస్తావుబే (అని నాలుగు రూపాయలిచ్చును. కల్లుపోవుచుండ హాకీం సంచి విప్పటకు ప్రయత్నించును. కల్లు తిరిగి చూచి సంచి బిగువుగాకట్టి పోవుచుండ హాకీం తిరుగ తీయబోయి కల్లుచూడ గనే చేయిగోకి కొనుచుండును. కల్లు తిరిగి వచ్చి హాకీం చేతులు గోకిచేతులు వెనుక కట్టించి వెనుకగానడచిపోయి)

కల్లు:—హేసావుకార్. సారాబాటల్ రెండు యిచ్చిపో.

(తెరలో)

వచ్చి తీసుకొనిపో.

కల్లు:—తెచ్చి యియి వోయి.

(ఒకడు రెండు బుడ్లు తెచ్చి యిచ్చి డబ్బు తీసుకొనిపోవును.)

కల్లు:—(కల్లుబుడ్లు తెచ్చి) నీకిబుడ్డి నాకీబుడ్డి ఫీవో!

ద్వితీయాంకము

హాకీం:—(తనలో) కల్లుగాడు నాకీమారా తాగిపిచ్చి పైసాకో
ట్యాలా అని (కల్లుతో) అరే! కల్లూ రెండుబుడ్డి నీటితాగు.
నాకీమాల్యాటులేదురా? (అని అసప్తము సూచించును.)

కల్లు:—(చిటుక వేసి తనలో) నాకీ టోపీ ఎయ్యాలవాని (హాకీ
ముతో) నాకుభి మాల్యాటులేదు.

(ఒక రాజభటుండు ప్రవేశించును.)

భటు:—అరే! బడ్డాపిలుచ్చా! లంచాలుతీసుకొని ఖైదీలను
విడిచి భాగాలకు పట్లడుచున్నారరా? మీపని పట్టించెద
నుండుడు. (అని భయపెట్టుచు: పైకుఱుకును.)

(హాకీము కల్లులిద్దరు గడగడవడకుచుందురు.)

హాకీ:—మారాజ్ నీగులాంవాండ్లకి రచ్చిచ్చండి. నీకి భాగం
యిస్తామ్. మాకి బత్తిచ్చండి. (అని కాళ్ళపైబడును.)

భటు:—ఏదీ ఆ సంచినటులెందు. (అని సంచించంక జెట్టి పిలుచు
కొని ముందు నడచుచుండున.)

(హాకీము కల్లులొకరినొకరు కౌగిలించుకొని యేడ్చు
చుందురు. హాకీముగ తిదూసి, భటునిసంహరించి సంచిలాగు
కొనును. అంతలో కల్లు హాకీమునుచంపి సారాయిబుడ్డిదరి
నోళ్ళలోనుంచి కల్లు పాటిపోవును.)

(అవనికపడును.)

ద్వితీయాంకము సమాప్తము

తృతీయాంకము

నీను — సభామందిరము

(ఉదయసింహుఁడు జయమల్లు తురకవేషమున

బనబీరుఁడు పీఠములనుందురు)

ఉదః—(బనబీరునితో) అయ్యా! మీరెంతకాలమునుండి ఢిల్లీ రాజులను గొలుచుచున్నారు.

బనః—నాతాతతండ్రులు మొగలాయిరాజుకడ నున్నత పదవుల నలంకరించినవారు. నా పదునెనిమిదవయేట మా తండ్రి పాదుషాకొలుపున నన్ను బ్రవేశపెట్టినాఁడు. తురక సేన నాకు కష్టమైనను మాజనకుని దుర్బోధచే స్వీకరింప వలసిన వాఁడనయితిని.

ఉదః—(తనలో) దుర్బోధ తెట్టివానినైన పశపఱచుకొనును.

జయః—(తనలో) ఈతఁడు చిత్తూరున కపరిచితునివలె తోచదు.

ఉదః—ఆర్యా! అక్కరు సార్వభౌముఁడు ధర్మపరుఁడును, స్వమత పరమత ద్వేషములేని నిర్మల మనస్కుఁడుగదా? మీకాయనకొలుపు సౌఖ్యదాయకమని తలంతును.

బనః—(అక్కరి నవ్వునభినయించి) దూరవాసులగు మిమ్ము బోంట్ల కతఁడు ధర్మజ్ఞునివలె గన్నట్టుట వింతకాదు. నీట దిగినగదా లోతు తెలియును. కాని మఱొకమారు నా

శృ త యాం క ము

యెనుట నా యవినీతుని బ్రశంసింపకుండని ప్రార్థించు చున్నాడ.

ఉదః—(నివ్వెటపడి జయమల్లువంకజూచి) అయ్యా! పాదుషా రాజ్యము రామరాజ్యమనిచెప్పుదురు. మీవిపరీతపుప్రసంగ మేమి?

బసః—(ఎలఁవృత్తో) కావుననే మిమ్మును జనులు పిచ్చిరాజని పలుకుచురు. సార్వభౌమా! మీరునామాటలు విశ్వసించ కున్న చెప్పజాలనుగాని అశ్చరుచక్రవర్తి లోలోననెఱపు దుండగము లనంతములు. వానినొకటొకటిగా వివరించు టకు వత్సరములు పట్టును. నారోజాయురును నెపమున నతఁడెన్నికాపురముల కెసరువోయచున్నాడోయెఱుగరు. నేనతనియుప్పులును దినువాడనయ్యును తరణమువచ్చు టచే జెప్పకతప్పదు. పవిత్రమైన హిందూకులమునఁబుట్టి ప్రజాక్షేమముగోరువాడనగుట నాకిట్టి కార్యము లసహ్య ములు. ఈతనిదుష్ప్రియత్నములు మున్నందుగా మన రాజుల కెఱుకజేసి నేనుసంపాదించిన పుణ్య మగణ్యము. నామూలమున నెందరి హిందూరాజుల ప్రాణములు దక్కినవి. ఎందరు నన్నభినందించు చున్నారు. ముందు ముందు మీరేగ్రహింపఁగలరు. నేనామొగలాయి కొలువు నిప్పటికిని విడువలేకున్న కారణము మీరిప్పుడు గ్రహింతురు గాక! ఇప్పటినారాకకిదియే కారణము. (కొంచెము యోజించినట్లు నటించి) ఈమధ్యపాదుషా వివాహమునకు మీరురాలేదుకదా?

ఉద:—(భయపడి ఆతురముతో) అవును గాలేను. అయ్యో !
దానికేమి ?

బస:—(అగ్బునునుద్దేశించి కోపముతో) కేచు తలంచినంత ...
... ఓరీ తురుష్కుకులకళంకా !

ఉ: విమల విచారవృత్తిఁ బసిబిడ్డయనందగు ధర్మగూర్తియు
త్రముఁడు చిత్తోద్గడాధిపతి దాంతుఁడు గా కలుషాశ్మ నీ వివా
హమునకు గానిపాతువుననా ? యపరాధినిఁజేసి యింకద్రో
హము నొడిగట్టుచుంటివకటా ! భగవంతుఁడు చూడకుండునే !

ఉద:—(అదరిపడుచుఁ దనలో) హా హా ! వివాహమునకునేను
పోసికారణమున నాపై పాదుషాద్రోహము తలంచినట్లేదని
సంభాషణమున గోచరించుచున్నది. నే నేమిచేయుదును !

జయ:—(తనలో) ఆపాదుషా బహుకాలమునుండి చిత్తూరు
నాశించి యున్నాఁడు. ఇప్పుడొకవంక చిక్కినది. దీని
యాధారమున నతఁడు రణగ్రంథమొందు విర్మించుచు. ఈ
యుద్ధమున మా యుదయసింహునకు క్షుతయోధుల సమర
సమరతలు బోధపడును.

ఉ: నాటికొకండుగా నిలిచి నుగ్ధునరించి విరోధివాహినీ
కోటిని యాపుమాపు రణ కోవిదులీ రసపుతు లాల పుం
నూటికి బాహు దండములు కోరికతోఁ గనిపెట్టి యుండ నీ
నాటికిఁ బాదుషా ధరణి నాధునకుం దయవచ్చెనో కదా ?

ఉద:—అయ్యో ! నీ వెవ్వఁడవో నా పాలిటి పెన్నిధానము
వలె నున్నావు. ప్రస్తుతము పాదుషాకు మాయందుగల
యభిప్రాయమేమి ?

శృ తీ డా ౦ క ము

బన:—హారాత్సమరము.

జయ:—(తనలో) భేష్. ఈ యుద్ధమున విజయులయిన గదా
రసపుత్రులు నీరులగుట.

ఉద:—(హీనస్వరమున తనలో) నా స్వప్నము సత్యమాయె.
ఈ మహా సంగ్రామము నుండి ప్రాణములతో బయట
పడుట నట్టిమాట (బనబీరుని చూచి) అసఖా ! పాదుషా
క్రోధమున కొక్క వివాహోహ్వన నిరాకరణమే కాదు.
పదభిష్టుడయిన బనబీరుడును కారణంబనె తలంతును.

బన:—(ఉల్లికిపడి తనలో) కొంపతీసి నన్ను గుర్తింపడుగదా?
(ప్రకాశముగా) ఆ బనబీరుడెవరు ?

ఉద:—ముందు చిత్తూరుసార్వభౌముడు.

జయ:—(తనలో) మారాజుగారి పిఠికిపుండు నిలెడు బాగా
గోకిరేచినాడు (ఉదయసింహునితో) రాజా ! పర్యాలోచన
చేయుడు.

బన:—పదభిష్టునకు శత్రుసాధనమే ప్రధానకార్యము. కాని
రాజ్యమూడినవాఁ డాత్మహత్య చేసికొన్నమేలు నేనేవాడ
... నయిన నట్లానర్చియుందును.

ఉద:—అప్పుడా ! నన్నిపుడేమి చేయమందువు ?

బన:—నేను చెప్పినట్లు చేయుదురా ?

ఉద:—అవస్యము చేయ సంసిద్ధులము.

బన:—రేపు సలీము జన్మదినాహ్వనవ్యాజమున మిమ్మును
ఢిల్లీకిఁ బిలిచి బంధించుయత్నమున సుల్తాను తన మఱిదిని

మీకడ కంపుచున్నాఁడు. అతఁడిప్పుడో యింక గడియకొ
వచ్చును. మీ రతనిమాటలు పాటిచేయకుండు. లేదా
మోసము వచ్చును.

ఉదః—ఢిల్లీకిపోయినచేరసాల, లేకున్నయుద్ధముకదాసిద్ధించును.

బనః—ముందీగండము గడచిన పిమ్మట యుద్ధమునుగూర్చి
మాటాడుదము. నే నిటనుండరాదు. నన్నామానుసింగు
చూచిన ననుమానించును.

ఉదః—నరే మీరిక దయచేయుండు. త్వరలో దర్శనమిచ్చి
యీ విపత్కాలమునఁ దోడ్పడుండు.

బనః—(పోవుచు తనలో) ఉదయసింహా! ఈ బనబీరుండు
జీవించియుండ రాజ్యమునీకు దక్కుననుకొంటివా? తుచ్చా!
కీలుబామ్మవలె నిన్నాడింతును. చూడునాదెబ్బ!

(నిష్క్రమించును)

ఉదః—దండనాథాగ్రణీ! ఈ పురుషుండు మనపాలిటి భగవం
తునివలె నున్నాడు.

జయః—రాజేంద్రా! మనకేమివిపత్తు వాటిలైనని యీతఁడు
భగవంతుడయ్యె; నీడచూచి తత్తెరిల్లు మీవంటివారికెల్లరు
భగవంతులే యగుదురు. పాదుషాతో యుద్ధమన్న నీకు
ప్రళయముగానున్న నాకుఁబండుగ వలెనున్నది.

ఉదః—(తనలో) ఈ వీరుని సమక్షమున నేనువ్యర్థజీవి నగు
చున్నాను.

(తెరలో)

రాజా! ఢిల్లీనుండి యొకరాయబారి వచ్చినాఁడు.

శృ తీ యాం క ము

ఉదః.—చమూనాథా! ఇతఁడు మానుసింగు. వీనికేమి సమాధానము చెప్పదము.

జయః.—చిరాశరణమే సమాధానము.

ఉదః.—ఓరీ! సేవకా! ఆ పురుషుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టుము

(మానుసింగు ప్రవేశించును.)

(ఉదయసింహుఁ డెదుర్కొని యొకపీఠమున గూర్చుండ నియుమించును.)

మానుః.—ఉదయసింహాధరా! మీ రాజ్యమునకు సేమమా?

జయః.—అశ్వుపానుపావంటి జగత్రయవీర సార్వభౌమునకు బావమొందలగు మిమ్మువంటి యుత్తమప్రతాపశాలుర యనుగ్రహమునకుఁ బ్రాతీభూతులమును మాకును మారాజ్యమునకును క్షేమమునకుఁ గొడువయేమి?

మానుః.—(వివర్ణములుండై తనలో) ఉదయసింహునకు మారు పలుకుచు నన్నెత్తిపొడుచుచున్న యితఁడెవరు? (తల యూచి) ఓహో! చిత్రోద్గడమున వీరాధివీరుడని పేరుగన్న జయగుల్లుడని తలంతును

ఉదః.—(తనలో) మా జయగుల్లుడు సమయమునకు సభ నలంకరించుటయు నాదురదృష్టమే. ఇతఁ డెట్లని కలహము రేచునట్లున్నది. (మానుసింగుతో) మానుసింగు వీరాగ్రణీ! ఏ కారణము మాసభారంగము మీకు శ్రమ గలిగించెను?

మాను:—ఉదయసింహ ధరణీశ్వరా! తమరు నూయందింత దయజూపుటచే ధన్యులమగుచున్నాము.

జయ:—అగ్బగుచక్రవర్తుల దయమిమ్మును పూర్ణముగా ధన్యులను జేయుచుండ మాదయ నిమిత్తమాత్రముగదా?

మాను:—(తనలో) ఇతడు హేళనమునకు ప్రారంభించినాడు.

ఉద:—(తనలో) మాజయమల్లు కలహబీజమునకుఁ బాదులు త్రవ్వచున్నాడు. నేనిపు డేమిచేయవలెను.

మాను:—(తనలో) నాటి ప్రచ్ఛన్నపురుషుని పలుకులు క్షర సత్యములుగా నెఱవేరుచున్నవి. ఈ యుదయసింహుఁడు వెన్నబొడిగిన కత్తివలె నెయ్యము నెఱపుచుఁ దన యనుచరులను పురికొల్పుచున్నాడు; కానిమ్ము మరికొంతసేపు సహించి చూచెదను.

(రాణా ప్రవేశించును.)

ఉద:—(బెదరిచూచుచు తనలో) శివశివా! జయమల్లు దవాగ్నికి నా కుమారమారుతము తోడ్పెట్టనది కదా?

రాణా:—(తండ్రికి నమస్కరించి) జనకా! ఈ నూతన పురుషుఁ డెవరు?

ఉద:—థిల్లీసుంకి నచ్చిన యోధాగోసరులు.

రాణా:—(మానుసింగుతో) అయ్యా! మీరు మహమ్మదీయులా?

శృతి యాంక ము

మాను:—కాదు; ఊత్రియులము.

జయ:—(నవ్వుచు) పాదుషాగారి క్రొత్త బావమర... ..

రాణా:—(అశ్చర్యముతో) ఓహో! అక్కరు సుల్తానుల కన్యా
దాన కర్తలా?

ఉద:—(తనలో) శ్రుతి ముదురుచున్నది.

రాణా:—అయ్యా! మీ తురక చుట్టాలకు భద్రమా! గంగా
నది చవిటిపట్టుమీఁద ప్రవహించినట్లు తమరేల యిట్లుదయ
చేసితిరి? (తిండివంక జూచి) జనకా! జనకా! వీరి కీ
సామాన్యపీత మర్హమా?

జయ:—(సంతోషించుచు) బేష్, బేష్, రాణా, నాపలుక
నెందిన వన్నియుఁ బలికితివి.

మాను:—(కనులెఱ్ఱకేసి యుదయసింహునితో) రాజా! పూజ్య
భావమున నింటికి వచ్చిన వానిని యెఱ్ఱోలగమున నవ్వు
లాడుట భావ్యమా!

ఉద:—వీరాగ్రణీ! శౌరితింపుడు, యీ పడుచువారి మదా
లాపములు పాటిసేయకుడు. (రాణాతో) కుమారా!
ఇతఁడు మనకు విరోధికాఁడు. ఎట్టివాడైనను యింటికి
వచ్చిన వానిని పరాభవించుట సజ్జనలక్షణముకాదు.

రాణా:—జనకా! నీ నిరభిమానవాక్యములు చాలింపుడు.

ఉ. చీరముదక్కి ప్లేచ్చుననుఁ బిల్లనొసంగిన వీనికా సభా
గౌరవదంబరంబు జనకా! కులహీనుఁడు వీఁడు వీనితోఁ
గూరిమి పాపకారణమగు న్నరపుత్రులకింక ని న్నరా
కౌరవకూత్తమంబును ని గౌరవు నేయుక గౌరవించుమే.

ఈయర్థహిందువును ఖండించినఁగాని దేశమునకు తీర్తి రాదు.
జయ:—(తనలో) భళి! భళి! రాణా! నీవుగా! మా వీరా
బాయి పుత్రుఁడవు.

(మానుసింగు త్రాచువలె లేచి)

మాను:—ఛీ! తుచ్చా.

ఉ. స్థానబలంబునం దచుమదంబు శిరంబునకెక్కి కన్నుమి
న్గనకప్రేమ నీ చిలిపినాటుకఁ జీల్చెదనోరిద్యోపి, యె
వ్వానిగ నెంతువో ననుభవాదృశ తుచ్చులపచ్చినల్లలి
ట్లానిన నొంగవుం గొడుమరా! యిదివైరికిఁ దోకచుక్కరా

నీ పురవైభవంబు నిదే నా ఖడ్గకాలాహి నిమిషమాత్ర
మున రుధిరసముద్రముల ముంచివేయఁ గలదు. వీరున
కెక్కటికయ్యమునకన్నఁ బబ్బములేదు. నాయొంటరితనమే
నా ప్రతాప క్రోధశిఖా కలాపమునకుఁ బాణింధమం బగు
చున్నది. (అని కత్తి యొరనుండి తీయఁచుండ రాణా
కత్తి సారింఁచుచు)

ఉ. లావరిపోదరిమణిని లంచ మొసంగి తురుష్కునింటికిం
గావలియున్నమీసములు గల్లు విచిత్రపుటాడుదాన నీ
వా వికతప్రతాప రణపండితులంబెదిరింతు మమ్ము నీ
బావనుచెచ్చుకొమ్ము కులుకా నిలువంగలవా హస్తస్థలిన్.

శృ త యం క ము

ఉదః—(తత్తరపడుచు తనలో) కటకటా! మారాణాశిశోరము
నిష్ఠారణముగా సింగునకు క్రోనమద్యములు ద్రావించెగదా?

జయః—(సంతోషమునభినయించి) భళిరా! రాణా! సింగు
నకు చక్కగా వాతబెట్టితివి.

రాణాః—(తండ్రినిచూచి) తండ్రీ! యితని యుత్తరప్రగల్భ
ములకు భయపడుచుంటిరా యేమి?

మానుః—నావి యుత్తరప్రగల్భముఃః నీవి తాటియాకుల
తటతటలు. శూరుని సమరతలు నిర్ణయించు తులనాధ
నము సమరముకదా?

జయః—నీవూ నొక శూరుడవేనా?

రాణాః—ఇదివరకు.

మానుః—(రాద్రమూర్తియై) ఓరోరీ! పరనిందా పరాయణు
లారా! మీకాలము సమీపించినట్లున్నది. ఇప్పుడే మిమ్ము
బరిమార్చి నాశౌర్యమును ప్రకటింతును చూడుడు. (అని
జయములు నెదుర్కొనఁ జోవ యదయసింహుఁడవారించి)

ఉదః—మానుసింగురాజా! ఈ పసివానిమాటలకు కిసుక
నందకుండు. నామోముజూచి వీనిని క్షమింపుడు.

మానుః—(తిరస్కరించుచు) ఓరీ! ధూర్తుడా! ఏకైక
వినయవిద్యా కౌశలత నాకడ బ్రదర్శింపకుము. మృచ్చ
వలెగూర్చుంపి నిండుసభలో నన్నవమానించిన నీ యసతి
ప్రవర్తనమునకు శీఘ్రమే ఫలముననుభవించువు తాళుము.

నీకోటకొమ్మల ఇల్లుండెక్కడ
 కుండలు కుంభినింగూలునపుడు
 నీదండునుండి ఖండిత చమనాథుల
 తలపుట్టియలు మిన్నుదాకునపుడు
 నీరాహుకుల పచ్చినెత్తురు సెలయేట
 గోదమగుట్టారీతఁ గొట్టునపుడు
 నీరథంబులఁబోరు బారీపె మొనగాండ్ర
 మొండెము లైంధూరి మింగునపుడు

గీ. పాదుషాసేన నీకోటఁ బగులగొట్టి
 వీటి విభవంబు గుండాల వ్రేల్చినపుడు
 నీకుచూరుండు నీవు నే నేస్తగాఁడుఁ
 బరిహసించుదు తాకుఁ డగ్భరుని నన్ను. (నిష్క్రమించును.)

బనః—(చాటుననుండివెడలివచ్చి) నేనుబుట్టించు ప్రళయాగ్నికిఁ
 నూనెతోఁ బనిలేదు. (అని నిష్క్రమించును.)

ఉదః—(తనలో) కటకటా! ఇది కలయో! నిక్కవమో!

రాణాః—బనకా! ఈ నిర్భాగ్యుడా! రసపుత్రులనెదుర్చువాఁడు?

ఉదః—కుమారా! అట్లనకుము. పాదుషాకితఁడు నచ్చిన
 చుట్టము. ఇతని గౌరవ తిరస్కారము లగ్భరు తనవిగా
 భావించును.

బయః—పాదుషా చెలిమి కోరినగదా! మనము తలఁకుట
 అతని స్నేహవైరములు రెండును నాకు సమానములే.

రాణాః—నాకు సంతియే!

తృతీయాంకము

ఉదా:—(తనలో) వీరి సమరోత్సాహమేమో నా కర్థము కాకున్నది. కానిమ్ము పరమేశ్వరుడే కలఁడు. ఇప్పుడు నేను వీరికి డిరి? నభినయించిన నన్ను వ్యర్థునిగా భావించుదురు. (ప్రకాశముగా) వీకులారా! నే నగ్గురును లక్ష్యం చేయుచు గాని

రాణా:—కాని యేమి సందేహము?

ఉదా:—అకారణ వైరమేలాయని?

జయ:—అట్లయిన రాయబారిపలికిన యగ్గురుని యపకార యత్నముల కేమికారణము?

ఉదా:—(తలయూచి) అవునౌను. మనము పర్యవసానము మోచింతము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

చ తు ర్థాం క ము

సీను - పాదుశామందిరము.

(కురంగి సమీపమున గూర్చుండియుండ మధురాదేవి విచారముతో
నొకపీఠమున గూర్చుండి యుండును.)

కురః—అమ్మా! చక్రవర్తులకు చిత్తూరురాజుపై నిట్టి వైరమేల
జనించెను.

మధుః—నూ సలీముని జననదిన మహోత్సవమునకు విందు
గూడువ రమ్మని పిలువఁజోయిన మాయన్న నొడ్డోలి
గమునఁ బరాభవించెనట.

కురః—శాంతిమూర్తియగు మానుసింగుపై యతని కేమి
ద్యేషము.

మధుః—(మూతివిఱచి) నావివాహము.

కురః—అట్లనా! ఈయుదయసింహునకు రాజ్యమువచ్చి
మూనాశ్శయినదో లేదో! ఇంతలో నింత మిట్టిపడవల
యనా! భార్యను యెరబట్టినవానిం దునుమజాలక మున
లమ్మవలె మూలనుగూరుచున్న ప్రతాపశాలికి వర్ణపితా
చము నదలలేదు కాబోలు.

మధుః—కురంగీ! ఆ సవిత్రదంపతుల నింగింపకుము. వారు
నాకుఁ బితృసములు. ఈ బుద్ధి సహజమైనది గాదు.
ఎవడోసీచుడు వారికి దుర్బోధఁజేసి తన్నట్లు బల్కించి

యుండును. వారు మమ్మునవమానించిరని విచారింపను
కాని నా పతిచే వారికేమి కీడుమూడునోయని చింతిం
తును. కురంగీ! చక్రవర్తిని సమరవిముఖుని జేయుమార్గ
మేది? మాయన్నగారు ద్రావించిన కోధరసమున నతఁ
డునత్తుడై చిత్తూరు విధ్వంసమున కుజ్జూతలూగుచు
సేనల నంశియున్నాడు. మా తురకసరదారులచే వారి
కేమాయెనో తెలియదు. కురంగీ! నీ వెఱుంగవుకాని
యా వీరాబాయి నిజముగా మూర్ఖభవించిన విజ్ఞానవివేక
సమూహమునుమా!

కుర:—(ఆలోచన నభినయించి) నిన్నటి సేనా కోలాహలము
చిత్తూరు ముట్టడికిఁగాఁబోలు. (మధురతో) అమ్మా! అట్ల
యినఁ బాదుషాగారిని రణము వలదని బ్రతిమాలరాదా?
మీ ప్రార్థనమునకు బ్రసన్నులుకారా?

మధు:—నాశక్తికొలది ప్రయత్నించి వేడుకొందును. యొక
వేళ నంగీకరింపకున్న?

కుర:—నన్నేమి చేయమందురో సెలవిండు.

మధు:—ఏమైనను చేయుదువుగదా?

కుర:—మీ సెలవైనచోఁ బ్రాణములకేనిఁ దెగింతును.

మధు:—దానికొక మంచి యుపాయమున్నది. (ఆలించి) రాజు
గారు వచ్చుచున్నట్లున్నది. తరువాత చెప్పెదను.

(అక్కరు ప్రవేశించును)

అక్క:—(తనలో) ననుజూచినంత నెదురునడచి కొఁగిట గార
వించి భుజంతావలయుములచే గాకంతము సలంకరించు
నా చిన్నారిముద్దు ముద్దియ, నా చైతన్య సామ్రాజ్యబుట్టి
నేడేలనో యెదురునడువదు. (సమీపించి ప్రకాశముగా)
దేవీ! నిరంతర మంగహాస భూషితమగు నీ వదనచంద్రునిపై
నేడు విచారమేఘము క్రమ్మినదేమి?

మధు:—(తలనంచుకొనును.)

అక్క:—(కురంగినంకజూచి) కురంగీ! మీదేవిగారికి కోపము
వచ్చినట్లున్నది.

కుర:—ఏమో మీరేయడుగుదు.

అక్క:—

ఉ. ఘోర రణప్రదేశమునకుం జనుచుంటిని సేనతోడఁ జ
త్తూరును మాట్టడించుటకు తొయ్యలి నీ యధరామృతంబు నిం
పారఁగఁ గ్రోలనిమ్ము సమరాంగణమందొక జేక దాన మై
కాతీయ బెట్టినం బిదప కష్టమునచ్చును మోసమయ్యెడిక.

మధు:—(చిరునవ్వుతో) నాస్థాన మాలిందినచో,

అక్క:—నావీనుల కంతకన్న సేవకలదా?

మధు:—అలింది తిరస్కరింపరుకదా?

అక్క:—అంగీకారయోగ్యమైన!

మధు:—అంగీకార యోగ్యమైనదే.

చతుర్థాంకము

అశ్వుః—అయిన నింక వెనుదీయనేల?

మధుః—చిత్తూరుదండయాత్ర మానుఁడు.

అశ్వుః—(అచ్చెరువంది) ప్రేయసీ! ఇదియేమికోరిక? నీన
నీకేమి వచ్చును?

మధుః—ఒరులకేరికి లభింపని మహాపుణ్యము.

అశ్వుః—ఎందువలన?

మధుః—అనపరాధ రక్షణమున.

అశ్వుః—(కొంచెము రూక్షముగా) ఏమీ! చిత్తూరుజనులు
నిరపరాధులూ! జేలూ! నీ హితబోధయందు స్వకీయ
బాంధవసింద బింబించుచున్నట్లున్నదే? జేన బాసిన
కత్తివంటి యుదయసింహుఁడు మన రాజ్యమునకు గుండ
ములు త్రవ్వచున్నాఁడు. మొన్న మీయన్నమానుసింగు
నలఁడు సభలో నగౌరవించిన విషయ మీ వెఱుంగన
ట్లున్నది. ఇపు, పులులగు రసపుత్రులయందు నీకీ యభిమాన
మేల? మొత్తముమీఁద హిందూశాత్రుభిమానమును గను
పరచితివిగదా?

మధుః—ప్రాణేశ్వరా! నాయందు హిందూగౌరవమే ప్రధాన
మైయున్న మిమ్ము వివాహమాషియుండునా? తమరట్లన
కుఁడు. సజ్జనపక్షపాతముతప్ప నాలో నొండుగుణము నివ
సింపజాలదు. ఆ యుదయసింహుడంపతులుధర్మస్వరూపులు.
అందువీరాబాయి పరమసాత్త్విక స్వరూపిణి. ఉదయ

సింహున కాపాటి ధైర్యమెక్కడిది ? చిన్నప్పటినుండియు నాకు వారియందు భక్తి తాత్పర్యములుమెండు. నేనును శ్రుతియకులసంజాతను. మాయన్నకు నిక్కమయిన యవమానము ఘటించియున్న మీకన్నముందు ఖడ్గమును బాణినలంకరించియుండును. దీని కెవ్వడోకారకుండు నిజముగానుండి తీరవలయును. సత్యాసత్య నిరూపణమునకుఁ దమరుకొంతకాలము తామసించియున్న శ్రేయస్కరమని నాప్రార్థన. మనసేన యీపాటికి చిత్తూరున కేమిచెట్టి సంఘటించిరోయని నాహృదయము కలవరించుచున్నది.

అక్షుః—(తనలో) నేనిపుడేమిచేయుదును. ఈమెకు చిత్తూరు రాజులయందు పూజ్యభావమున్నట్లు తోచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! నేను చిత్తూరురాజ్య సంపాదనమునకుఁ జిరకాలము నుండి వేచియుంటిని. ఇప్పుడు సమయమువచ్చినది. నేనావాదదంపతులకు హానిచేయను. మన కంకితులయినచో నాయభిరుతమీడేరును.

మధుః—ఆజన్మప్రతాపజలనిధులగు రసపుత్రు లంకితులగుట వట్టిమాట.

ఉ పౌరుషహీనులై పరులఁజలఁ గూటికివేచియుండు ని
స్వార నరస్వరూప తమజన్మలఁ గన్నడగాగు విగచి
త్తూరుపురంద్ర ! విక్రమసింహు డ్దిరియించెడు పోతుగడ్డ మా
భారతమాత కాపురముపై నభిమానముమెండు భూవరా !

నాథా! నన్నమన్నించి రణవిముఖులరగుండు. (అని హమస్కరించును.)

అక్ష:— (తనలో) ఆహా! ఈసతీస్వరూపవిరోధి! సన్నంతగా శోధించుచున్నది. ఇంక నానామయత్న ముపకరింపదు. (రాద్రముతో నవలద్రోచి) ఓసీ! త్తత్రకులపక్షపాతిసీ! నోరు మూయుము. సర్పమువలె నాయిల్లుసాచ్చి శత్రుస్తనము నేయుచు నావీరపాండితి కన్నుమూయుటకై పిటికిమందులు నూరిపోయుచుంటివా? అడువారి యానల కడుగు దాటని నవనాగరికపు టర్ధనాగీశ్వరుండ ననుకొంటివా! ఛీ! ఛీ! పౌరుషములేని పసరమా! నీవు నన్ను వివాహమాడితివని బొమ్మగట్టి యూరూర నేకుచున్న యనాచారపండితులగు రాజపుత్రులను భగవంతులని పూజించుచుంటివి.

మధు:— (కోపమునలేచి) ఆ! ఏమేమి? నా రాచబిడ్డతనము మీకెల్లు తేటపడంగలదు. పాపములోకనిందకు సహించు కొని నిన్ను చెట్టబట్టినదానికీపాటి బిరుదము నీయకుందువా? నేనధర్మమును బోధింపలేదు. దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణము జేయుంగల సార్వభౌముండవగుట యుక్తాయుక్త విచక్షణము చేయుడని బ్రతిమాలితినిగాని మిమ్మును శాసింపలేదు. మీసమరైక పరాయణత్వమున నా వేడికోలు నిష్ఫలమైనది. పత్నీ గౌరవమును విడిచి నాహృదయ విదారకములయిన తిరస్కార శూలములచే నొవ్వనాడితిరి. మీరఖండధారుణీ సార్వభౌములయినను మేధానిధులయినను తరుణమువచ్చినప్పుడు నాయుద్దేశమును వెల్లడించుపాటి స్వాతంత్ర్యమేలేదా? అట్లయిన పురుషులకడ స్త్రీలు లక్కబొమ్మలవలె నోరులుగట్టివెచ్చికొని యూడిగమున

కూగులాడ వలయునా! ఈ మాధ్యము మాహిందువుల నింతటితో వదలునట్లు లేదు. మనః కాంతా! నినుఁడు నే నీశ్వరసాక్షిగా నకల్మష హృదయును. నా యవివేకమో వివేకమో తగవు నెఱుకపరచి మిమ్మును కష్టపెట్టియే యుండును. దానికి తుఁగుంపుఁడు. ఆ యుదయసింహ వీరా బాయిలు మమ్ము చూపించియే యుందురుగాక! మీరేమేని తలంపుఁడు. నేను వారికిఁ గీమనేయనోపను మీరు చేసిన నేను సహింపను.

కుర:—(చేరవచ్చి) అమ్మా! అయ్యగారికి కోపము వచ్చినది; శాంతింపుడు.

మధు:—(కోపమున జురజురజూచుచు) ఛీ! అయ్యగారికి కోపం వచ్చిన భయపడుటకిందు దోషులెవ్వరును లేరు. మనము పోవుదమురమ్ము. (కురంగి, మధురలు నిష్క్రమింతురు.)

అక్క:—అక్కటా! ఈ గుణరత్నమంజూషము నూరక కలత పరచితినిగాదా!

(తె ర లో)

సర్కార్, రథము హజారమున సిద్ధముగానున్నది.

అక్క:—(ఆలించి) ఓహో! నేన చిత్తూరునుదాకి నేటికి రెండు దినములయినది. నేనిక యాలసింపరాదు.

(నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము.

సీను - యౌద్ధరంగమున చెరసాల
(ఉదయసింహుఁడు కారాగారముననుండ నిద్దరు
తురకబంట్లు కావలియొందురు.)

ఉదః—అక్కటా! నాగతి యెంతనఱక వచ్చినది.

సీ. ప్రతిచెప్పగారాని రసపుత్రధారుణీ
కాసనోద్ధతిఁ బ్రశస్తత వహించి
అదికాంకరి కుద్దియైన వీరాబాయి
పూతకంఠమునందు పుష్పైగట్టి
అపరగాంధీవియో యనఁ బోరి కదురెక్కు
ముద్దురాజానంకమున ధరించి
పాఞ్చాలనిచ్చి మాబాహువీశులుగొన్న
యశము మొన్నటిదాక యనుభవించి

గీ. సంగరాజాది రాజ భాస్కరులుదాల్చు
స్వర్ణమకుటంబు తిలమీఁద సంతరించి
వీరచిత్తూరు వేడికన్నీరుజమ్మ
నేడుపగవారిచేత బంధితుఁడనయితి.

నాటి నాస్యష్టవృత్తము ప్రత్యక్షముగా కొనసాగు
చున్నది. నా సతీసుత లీ ప్రళయసంగ్రామ దేవత కాహుతి
గాక సజీవులై బయటబడఁగలరా? కలహమునకుఁ గాలు
ద్రవ్య మా రాణాకిశోరము నీ కరుణలేని తురక బెబ్బు
లులు ప్రథమకబళముగా చప్పరించి యుండును. ఆహా!
రాణాకుమారా! నాడు నా మాటలు ధిక్కరించి మాను

సింగును కేలిచేసి మృత్యువునుబిలిచి యెంతకష్టముఁ దెచ్చి పెట్టితివి. (కొంచెముతాళి తలయూచి) దుర్మాద్గుండగు బనబీరుఁడు తుమాసముద్గుండగు పాదుమాకు మాపై నక్కన బుట్టించి కసిదీర్చుకొని యుండును. (అశ్వురు నుద్దేశించి) ఓ యగ్గురు చక్రవర్తి! నీవు జాతిమత వివక్షతాశూన్యఁడ వయిన రాజువీ వే! న్యాయాన్యాయ నిరూపణచఱుండవే! ఇట్టి నీ దివ్యకల్యాణగుణములు చిత్తుగు గాజుల దుర దృష్టవశమున విపరీతదశం జెందెనా? (ముందుకుతూలి) ఆహా! నేను నా కెన్నడులేని నిద్రామేఘము కన్నులపై నాట్యముచేయు చున్నది. (భటులవంకజూచి) పాప మీ భటులు కూరుకుచున్నారు. ఇప్పటి కర్థరాత్రమయినది. యొక్క గడియ తలవాల్చెదను. (అని శయనించును.)

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

బన:—(మీసము దువ్వుచు) బేష్! నాకృత్రిమ నాటకము నిరాఘాటముగా నడచి పోవుచున్నది. నా మాయా మహావ్యూహ మిట్టిదని యెఱింగినవాఁడొక్కఁడు లేఁడు. ఈరాత్రి కడచినచో యెల్ల మధ్యాహ్నమునకు చిత్తురు నంపురణముగా దహించి కృతార్థతా విమానమున సూర్య మండలమును జూచివత్తును. కసి కడుపునఁ బెట్టుకొని పగ సాధింపనివాఁడు నిరర్థకుఁడు. అట్టివానిని భగవంతుఁ డెన్నఁడో నరకమున వ్రేల్చునని యాస్తికజనులు బొల్లి వేదాంతములుబలుకుచుండురు. క్రోధపరవశుడగు నావంటి

నాకడ వేదాంతమును, గీనాంతమును దలయెత్తుటకు
స్థానములేదు. ఇప్పుడొకయుక్తిపన్నివీరినినందించి విరోధిని
బరిచూర్చవలయును. వీరిద్దరు తురకబంట్లు. వంచనకూ
సారాయికన్న సాధనములేదు.

(నిష్క్రమించును.)

హాకీ:—(కలగచుచు) ప్యారీ! ప్యారీ (అని మురాదును ముద్దు
బెట్టుకొనును.)

మురా:—(నిగ్గున లేచి) అరే బద్మాష్! నీకీ కండ్లు లేదులే!

హాకీ:—(మేలుకొని కండ్లు నులిమికొనుచు) అరే! భాయీ!
నాకి ఆలాపనేత్ర వెళ్ళామనున్నానురే! (అని చెంపలు
వేసుకొనును.)

మురా:—(నవ్వుచు) నాకీ కల్మిత కల్లోక నచ్చిందరే!

(తెరలో)

చారా నుమార్.

(మురాద్ హాకీములు తత్తరమ న కత్తులుపట్టుకొని నిలిచి
యుండురు.)

(నేనానాయకుని వేషమున బనబీరుడు ప్రవేశించును.)

బన:—(తనలో) ఈ భటశిఖామణుల సమరతలు బయట
పడినవి. ఇంద్రానికి కల్లుముంతయు రెండవ వానికి
భార్యయు గావాయనట. (ప్రకాశముగా) మురాద్ యిటు
రమ్ము. (అని సైగచేయును.)

మురా:—సాబ్ (అని చేతులుకట్టుకొని వచ్చును)

బన:—ఓరీ ! నీవు మన స్కంధావారమునకు సమీపమున నున్న గాగవల్లియనువేశ్యను నా డేరాకు దీసికొనివత్తువా?

మురా:—(అలోచన నభినయించి) ఓహో! రావాలా?

బన:—అవునవును. బేష్మురాద్ అచ్చావుండావు. దాని నొరులకంటఁ బడకుండ తేవలయును. పాదుషాకు తెలిసి సచో మన యిద్దరిపని పట్టును. నీకు మంచి బహుమాన మిచ్చెదను.

మురా:—నిమిషంలో తెస్తామారాజ్. (అని చిటికెవేయును.)

బన:—నేనెవరో యెరుగుదువా ?

మురా:—మా కొత్త సర్దారు కాదండీ ?

బన:—(వీపుదట్టి) ఆ. హుషారావాలా ! ఇదిగో యిప్పుడీ పైకము నీవుతీసుకొని వేశ్యకీ రెండువరహాలిమ్ము.

(మురాద్ నిష్క్రమించును.)

బన:—(తనలో) ఒకనిని దాటబంపితని (హాకీమునుబిలిచి) మీరిద్దరు వచ్చువరకు నేనిందుకావలియుందును, నీవుపోయి రెండుబుడ్లు సూరత్కా దారు లావు.

హాకీ:—చి త్తసాబ్.

బన:—నీ వీ వరహాపుచ్చుకొని వలసినంత త్రాగుము. నేను త్రాగెదనని యెవరితోనైనఁ జెప్పితివా నీ ప్రాణములు దీసెదను.

చతుర్థాంకము

హాకీ:—లేదు అయ్యా! తప్పుకాదండీ !

బన:—సరే సాయ్య. (హాకీని నిష్క్రమించును.) ఇది నా శత్రు
గర్భని గ్రేబ్బదగా తరుణము. (అని బొడ్డునదాచిన తాళపు
చెవులగుత్తి తీసి తలుపు తెరిచి లోనఁ బ్రవేశింపఁబోవ
యుదయనింపఁబడు కనలుచు)

ఉద:—గాణాకుమారా ! నాకొకముద్దిమ్ము !

బన:—(తనలో) సాపమీతఁడు పుత్రవ్యామోహమున కలవరిం
చుచున్నాఁడు. ఉదయనింహా ! ఇంక నెక్కడి గాణా!
ఇదిగో నాభద్రమా నిన్ను ముద్దుగొననున్నది. (అని కత్తెత్తి
సంశయించి) ఆహా నన్ను కలనైన నందింపని నిరపరాధియగు
సీవెట్టిబాగులతోని నధ్వానమున హతముచేయ నాకు. జేతు
లాడకున్నవి. అనుంగు ప్రేయసిని చెరిబట్టిననున్న సాధిం
చుటకు వెరిచి రామశాంతిముచు బ్రదర్శించిన గోవువంటి
వీనినివధించిన నాకేమివచ్చును. తన దుర్దశనంచి శోకించి
శోకించి మేనుమరిచి నిద్రించుచు దిక్కటిమున్న యీ
యనహాయని చంపజాల, చంపజాల. ఛీ! ఛీ! పాపిష్టి
రాజ్యమోహమా! రాజరక్తమును భోజనముగా ననుభ
వించుచు శతాబ్దములనుండి వేలకువేలు జీవములను దిగ
మ్రుంగిన చిత్తుఁడనింహాననమా! నీవెన్నడు నాశనమయ్యె
దవు. (క్రోధముఁ దీయె) ఔరా! నాయుద్యమమును మరచి
యెంతలో కరుణారసాధిదేవతకు వశుడనైతిని. (పండ్లు
నూచుచు) నా జీవనసర్వస్వమును హరించి ఊణకాలమున

నా వజ్రగిరిటమును మూర్ధను నఁబూని నన్న వేదనా ప్రపంచమున కభిషిక్తునిఁజేసిన పాపాణహృదయుని, నాయనవద్య వాల్లభ్యహర్తను, నా హృదయశల్యమును సంహరింపక విడువను, విడువను. ఎవనిమరణము నా క్రోధ దేవు కు విజయ కేతనమో! ఎవని క్రొన్నెత్తురు నా స్వేచ్ఛాకల్యాణమునకు గాఢీరపంకమో, ఎవనిమేనిమాంసమును నా నాశాకమలాక్షికి మధురభోజనమో! ఎవని ప్రేవులు నా ప్రాధవరమారమణీశాలంబమాలికలో, అట్టి ప్రతిపక్షమూర్తనుని ఁడజేర్చని నాపారుషము వ్యర్థము. వ్యర్థము. (తాళి) నిద్రాముద్రాభిరతుండయిన వీనింజంపిన నసమర్థుడ నయ్యెదనా! భువనములు గర్హించునా! అభిమాన గౌరవములకు స్వస్తి జెప్పి కేవలము వైరి నిర్మూలనోద్యమమున నహంశిలు తపించు నాకు లోకముతో బనియేమి? ఇట్టి యన్నములయం దప్రమత్తులై సంహరించుచు బ్రచ్చన్నులై యుండు సోదరు లెంద రిందు లేరు.

సీ. ఆనలాత్ముఁ డలింగి ముమ్మెన బల్లెమున గ్రుమ్మి
చిచ్చు కన్నన బుద్ధి జేయనిమ్మ
శమన కింకరులు దర్దమ దండములమోడి
యిసుప బాణలుల వేయించనిమ్మ
కీనాకుండలుక రేంగిన కాసరంపు టుక్కు
గిట్టల చేతఁ ద్రొక్కింపనిమ్మ
కుల పర్వతములు వేల్పుల పంపున న్నింగి
త్రేలి నాతలమీఁదఁ గూలనిమ్మ

చతుర్థాంకము

గీ. ప్రళయ జంక్షానిలంబు సర్వంబుగూడి
భుజన సప్తాంతములకుఁ గొంపోవనిమ్ము
యీ యపాత్రుని కంతంబుఁ గోయకున్న
యేను గోవింపలేను సహించలేను.

ఖడ్గమా ! నీవిక స్వేచ్ఛగా విహరింపుము. (అని లోన
ప్రవేశించి యుదయసింహునిఁ జంపి నెత్తుగు కత్తితో వెడలి
వచ్చి) ఇప్పుటికి నాకు మనశ్శాంతి కలిగినది. (అనునంతలో
పురుష వేషములతో మధుగా కరంగింబు ప్రవేశించి హతా
త్తుగా బనబీరుని బంధించి కొంపోవుదురు.)

(నాగవల్లి యను వేశ్యతో మురాను ప్రవేశించును.)

మురా:—(వెదకుచు) భోగమిష్టిమన్నాడ్ సర్దార్ అయ్య
నచ్చిండు లోగా నుంచి చెయ్యాల దీన్ని హాకిం చూసిండు
దీన్ని మన్నుచేస్తాడ్.

నాగ:—సాహేబుగారూ ! మీ సర్దారుగారి డేరాకు రమ్మని
కదా పిలిచితిరి ?

మురా:—(కొంచెము తీవ్రముగా) హా

నాగ:—మరి నన్నిటకు దెచ్చితిరేమి ?

మురా:—సర్దార్కి చూడాలవద్దూ, ఎకడా యెకడా యుండింది
అయ్య అకడా అకడా పోతాం నీకీ హుంటావు లేదు.

నాగ:—దేశమంతా త్రిప్పుతారాయేమి ?

మురా:—మా యిష్టం. నీకీ పైసా యిచ్చాముగా.

నాగ:— అట్లయిన నేను వెళ్ళిపోయెదను. ఇదిగో మీడబ్బు మీరు తీసుకొనండి.

మురా:— భోగం దాన్ని ఇచ్చింది పైసామలా తీసుకుంటా ముబ్బే నీకీ బడామస్కీ హుంది లాగ హుండావ్.

నాగ:— నన్నాడేరాకుం గొనిపాండు; లేదా నన్ను విడుపుడు. మేమెంతో వేళ్ళలమైనా ఇంతిగట్టగా బ్రతుకునారము.

మురా:— అబ్బసామలలాగ డబ్బుతీస్కొని హెడ్లీకి పోతావ్. సర్దార్కి లేకపోతే మేం యుండిందిగా.

నాగ:— మంచి పనియాయె ఈనాడు నాలుగు రూపాయ లిచ్చి నాని కులము చెడమంటారా యేమి? మేము సాహేబుల వద్దకురాము.

మురా:— అరే భోగం దాన్ని కులం యేంటి? మానా హెబుల్ యెంతమంది యుంచుకుందిమీకి.

నాగ:— ఎవతో సీతీలేనిది చేసెనని మేమట్లు గడ్డితిందుమా?

మురా:— (కోపముతో) తినీది అంతా గడ్డికాదుబే. ఇందులో సీతినీమం, జాతిగీతి, కలంతలం ఏంది నీకీ కులం కావాలా బుద్ధిహుండిందితో నాకీరేపు భామ్యర్లు మేం కలుస్తాం.

నాగ:— చాలా లులెమ్మ. నన్నొంటరిగా తెచ్చి మోసము చేయజూచుచున్నారు. రేపు మీ పాదుషా గారి కోరికెప్పు సీపనిబట్టించెదను. కుడియెడమ భేదం లేకుండా కలము చెడగొట్టుడని మిమ్ము బంపినారేమో కనుగొందును.

చతుర్థాంకము

మురా:—(పకపకనవ్వి) సర్కార్ కుంగిలం బేదం హనింది.
చెప్పజేస్తాని మొఖంమీదకొడ్డాం నీకీయిప్పుడు నాచేతిలో
చిక్కింది ఎకడాపోతాం. (అనిపైకిబోవును.)

నాగ:— (హారముగాపోయి) హారముగానుండుము. బుద్ధి
చెప్పించెదను.

మురా:—నాకీబుద్ధి నెప్పేవాలా ఎవురూ నాకీపెల్వాన్
హై కుప్పీగిప్పిచేస్తాం. అంతపనిఎందుకే. నీకీయిప్పుకుంది.
హంటేనాకు బుద్ధివచ్చింది. ప్యారీ! ప్యారీ! నీకీమీద నాకి
మన్నుగిలించి నీకి సలాంచేస్తాం. హాకింవచ్చాడు నాకీ
గోలచేస్తాడ్. (అనిబ్రతిమాలును.)

నాగ:— (తనలో) వీనికి తోడు మరియొకఁ డున్నట్లున్నది.
నేనంతలో చిక్కుపడితిని. ఇప్పుడితనిని మోసముచేసిన
గాని బయటబడనీయఁడు. (ప్రకాశముగా) బావగారూ!
మీమనసు కనుక్కొనుట కట్లంటిని అయితే నాకీమిచ్చె
దరు? (అనినవ్వును.)

మురా:— (చంకలుతాటింది) ప్యారీ! నాకీ మీద మన్ను
హుండింది అని పరమాన్నంచేయి.

నాగ:—(చేతిలో చేయివేయుచు) అబ్బే! నిజముగా నీవంటి
చక్కనివానిని జూచి విడిచిపోగలనా? నీ పీచుగడ్డము
వేయివరహాలు చేయదా?

మురా:—నాకి ఒక్కముద్దు తినిపియ్యి. (అని ముద్దుపెట్టుకొన
బోవగా వారింది)

నాగ:—అదిగో యెవరో వచ్చుచున్నారు. కొంచెము తాళము.

(పూర్తిగాత్రాగి తూలుచు హాకిం ప్రవేశించును.)

మురా:—(వ్రేలుక ఆచుకొని) సమయాన్ని చచ్చాడే హాకిం.

హాకి:—(నాగవల్లిని చూచి స్వర్ణాంతపోయి చూచుచుండును.)

మురా:—అరే హాకిం ఎకడాపోయావు బే?

హాకి:—భోగమికాదు బే యీమన్ని. భోత్ మజాచేస్తా హుం
డావు! (అని తలయెగురవేయును.)

మురా:—సంసారి బే. ఎర్రినమన్ని.

హాకి:—(గుడ్డుమిటకరించి) ఎరిగినమన్నుల్ని ముద్దుపెట్టుకుంటం
నీకీహల్వాటు బే.

మురా:—(వ్రేలుక ఆచుకొని) సర్దార్ పిల్చిచ్చింది బే!

హాకిం:—ఇంక ఎక్కడ సర్దార్ మన్ని హుండాంగా! (అని యొక
సారాయిబుడ్డి నీయబోవుచు) నాకీ యొక్కుతాగుతారా!
నీకుభి తాగు. (అని తన నీసాలోని సారాయి నాగవల్లి నోట
బోయును.)

నాగ:—(టకలించుకొనుచు)మంచివాడవు. నన్నుల్లరిచేయించు
చున్నావా? (మురాదుతో) నిన్నునరించినందుకా యీ
ఫలితము.

మురా:—క్యా! బే హాకిం హళోభ్యుబల్సిందీ నీకీ నామన్నికి
పట్టుంటావు.

చతుర్థాంకము

హాకీ:—బాబో! బోగందిపోయింది. నాకీ పట్టుంటాం, నీకీ పట్టుంటాం. నీకీకొన్నెట్టిందిరా దేవంహంతా!

మురా:—నాకీ చక్కదనంచూచి దీన్ని కుషిచేసింది. నీవు ఓర్రా నడుంగా.

హాకీ:—నాకీచక్కదనంచూసింది బుద్ధిచేస్తాది. (అనిమీసము దువ్వుచు నాగవల్లిని సమీపించి) బాబో! నాకీ అందం చందంచూడు.

నాగ:—(మురారు చాటుకు. బోవుచు) మొద్దువలె నూరకుండు వేమి? నికుపారుషములేదా! మగవాడవుగావా?

మురా:—(కోపము తెచ్చుకొని) అరే! నీకీప్యాణం తీస్తా! కపడదార్!

హాకీ:—(చొక్కా సవరించుకొనుచు) నీకీప్యాణం తీస్తా! నీ రకతంతుల్లా! నర్సుల్ చిందాలా! (అసకలిచు బడును. హాకీ మురారులు పోరాడుచుండురు)

నాగ:—(తనలో) నేను తప్పించుకొనుట కిదేసమయము. (అని దాడుతీయును) (హాకీము మురారును పడవేసి వెదకికొను చుండును.)

హాకీ:—అరే మురారు నాన్వల్లి మోషంకేసి పోయిందిభే.

(తెరలో) పారాశుపార్.

(ఇద్దరాలించి తబ్బిబ్బున కత్తులుధరించి జైలుకడ రక్తముచూచి చనిపోయియున్న యదయసింహుని చూచి గుండెలు కొట్టుకొనుచు)

హాకీ:—అరే! భాయీ! కొంప నున్నిండ్ భే.

మురా:—అరే! నాకీ పిల్లల్ని కూచు తీసిందిరే.

హాకీ:—అరే! నీ పిల్లలీ నీకి పుట్టింది నాకీ మూడు నెల్లు అయింది నాకీ యెంత ఘాచారం వచ్చిందీగే ఏ-ఏ-ఏ.

మురా:—అరే బావా అరే పీడ్ నీకి పుట్టింది నాకి దల్లిదండ్రు చుట్టుకొందిలేదురే. నీకి మొఖం నాకి చూస్తాది లేదుభే. ఉసియసిముడురాజా! నీకి చంపింది ఎవరూ సెప్పుజే! ఈ-ఈ-ఈ

హాకీ:—ఇయ్యాల పొద్దా ఎవరి మొఖం చూసింది యింతపని అయిందిరే!

మురా:—నీదీ మొఖం చూసిందిరే నాకీ యీ-యీ-యీ-

హాకీ:—అరే! అల్లా! ఖదా నాకి కడుపు అంతా గంగాళం చేసి నావురే నా కొంపమీద దీపం తీసింది!

మురా:—ఇంక నాకీ బత్తుతాంలేదు (అని కత్తి నూరి హాకీం గొంతు కోయబోవును.)

హాకీ:—నాకు భిచ్చ పోతాం (అని సారాయి త్రాగుచుండును.)

మురా:—(ఆలోచన నభివయిండ్) అరే! అరే! హాకీం. సర్కార్ నీకి చంపింది మన్ని అడిగిండు ఏం చేస్తావురా!

హాకీ:—ఏం చేస్తావునీకి.

మురా:—తేల్కరిసింది అని.

చతుర్థాంకము

హాకీ:—తేల్కరిసిందితో రకతం వస్తాదిబే దివానా! ము ట్టా
చెప్తావు.

మురా:—(సంతోషము నభినయించి) నాగ్నల్లి బే నాగ్నల్లి.

హాకీ:—మీకీయుండిందిగా అంటే!

మురా:—మాకుభి చంపింది అని.

హాకీ:—అచ్చా! అచ్చా! యిది మంచిహాలోచన్.

మురా:—పోతాం రా బే.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

(చతురాంకము సమాప్తము.)

పంచమాంకము

సీను — అంతఃపురము.

(లవంగి యను నెలికడై పట్టుకొనియుండ వీరాబాయి
మూర్ఖిల్లి యుండును.)

వీరా: — (మూర్ఖతేరి భర్తనుద్దేశించి) ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా!
ఇంక నెక్కడి ప్రాణేశ్వరుడు. అయ్యో! అయ్యో!
నాథా! నీయనుంగు పేయసి నడబాసి యెంతలో పగ
వారికిఁ జిక్కి కారాగార బద్ధుడవైతివి. ఎంత ప్రలాపించి
తివో! నన్నెంత దూఁతివో! ఎట్టి పగవానినేనియుఁ జంప
జేతులాడక స్త్రీకన్న ముమ్మరంగులు జాలిఁడు వెన్నవంటి
కోమల మనస్కుండవే? పరమ ధార్మిక మహాపురుషుండ
వగు నీకా బందీగేహవాసము. అక్కటా! నిష్కారణవైరి
నిర్మాతలును, శిలాకర్మశ చితులగు తురకలు నిన్నెన్ని
శ్రమలు పెట్టుచున్నారో కదా!

గీ. తఱుకుఁ జెక్కుల లేనవ్వ మొలక లురల
సింహాక్షితికిమీఁద నాసీనుడవయి
వసుధ కాసించు నీలొంటి వైభవంబు
గాంచునో లేదో మరల నా కన్నుదోయి.

(తత్తరపడుచు) లవంగీ! లవంగీ! నా యాత్మేశ్వరుడు
నాకర్ణవీణుల నార్తధ్వానముఁ జేయుచున్నాడు. అతిని కే
మాయెనో (యొడలు చూచుకొని) ఇదియేమి నాకు రోమాం
చము కలుగుచున్నది.

పంచమంకము

లవం:—అమ్మా! శాంతింపుడు. ఊరశిల్లుము. చక్రవర్తులు
సజీవులై యుందురు.

వీరా:—కాదే! నా పసుపుఁ గుంకము పాడుపడినట్లున్నదే.

లవ:—అమ్మా! భగవంతుఁడు మీపాలగలఁడు. మీ కట్టి
పాటు కలుగదు.

వీరా:—ఇప్పుడు నా పతిని రక్షించుటెట్లు?

లవం:—పాదుషాతో సంధిచేసికొనుట కన్న మార్గములేదు.

వీరా:—(క్రోధమూర్తినియై లేచి) ఛీ! ఛీ! యహృష ప్రభా
పిసీ! ఏమంటివి? సంధియా, కాలవశమున నాభర్త బందీ
కృతుడైనంత మాత్రమున నసమర్థునై పరుల నాశ్ర
యింతురా! నాగొంతున నూపిరి యున్నంతవఱకు కోటి
యగ్భరుల మధ్య నాభర్త చిక్కియున్నను బంధముక్తి
చేసికొనలేనా! ఈ ఖడ్గరాజము వీరాబాయి కరమున
మెఱయునంతకాలము పరాధీననై మా తల్లికి చిత్తూరు
రాజ్యలక్ష్మీ కవమానము ఘటించునా! మహిషాసుర
మర్దిన మొనర్చిన భార్గవి నా యువాసన దేవత. నరక
నాశంకరియైన సత్యభామకుఁ బాలించిన భరత
వర్షము నా జన్మసీమ.

సీ. ముద్రించునా పేరు ముల్లోకములు మెచ్చ

నాలిముష్కరుల గోరీలమీఁద

చిత్రింతుకన్నీటి చిత్తజల్లులపెల్లు

కొమరుబిల్బీల గండములమీఁద

అడింతు లోకమల్లాడ నా చురకత్తి
దుశ్చరిత్రకుల కుత్తుకలనిండ
నటియింతు నగ్నిగంధక ధూమపటలంబు
బాలికాధముల జేరాలనిండ

గీ. పరువులే త్రింతుఁ బాదుమ బలనుల్లె
జగతిమాయంగఁ బొరలు పీనుఁగులనిండ
విజయకేతనమెత్తింతు విస్ఫులిమగ
కలికి ! చిత్తూరు వజ్రదుర్గములనిండ.

(అని ఖడ్గహస్తయై పరువిడును.)

(లవంగి నిష్క్రమించును.)

రెండవ రంగము

(సీత - యుద్ధరంగమున నగ్నిగుని గుడారము, ఆకృత అపుజాలు
ఫలాలు పీఠములనుండురు.)

అక్కః—(విచారముతో) కవీ ! సురాపాన నిరతులగు మన
భటులు లంచముఁగొని యుదయసింహుని సంహరింఁ
యుండురు.

అప్పు:—అనఘా ! నాకొక సందేహము వొడముచున్నది.
నాఁడు మన సభారంగమున చిత్తూరుపై నిందలుమోపిన
యనామక పురుషుడే యీ యకస్మ్యమున కొడిగట్టి
యుండును.

అక్కః—పాపమీ యుదయసింహున కిట్టి పాటువచ్చునని
యెఱింగియున్న కారాగారమునఁ ద్రోయించియుండను.

విభుని చావును విని దివ్యచారిత్రయగు వీరాబాయి నన్నేమి శపించునో! ఎంత దుఃఖించునో! పతివ్రతాశాపమును బంజితవాక్యమును రిత్తవోవునా? మారాలోచనదక్షయగు నా భార్య మధురాదేవి నన్నెంత బ్రతిమాలినను తిరస్కరించి యొకపతివ్రత కంఠసూత్రమును ఛేదించితిని.

అవు:—సుల్తానునరేణ్య! కడచిన దానికిఁ జింతింపనే? తమ రిప్పటికేనియు రణమును జాలించి ఆకలుషకర్మమని మట్టుబెట్టు యతనమున కుపక్రమింపుడు. రణమిప్పటికే యసంఖ్యయోధుల నాహరించినది.

అక్క:—అవును. (త్వరపడి) ఓరీ! ఎవడురా అక్కడ!
(నేవకుడు వ్రవేశించి)

సేవ:—స్వామీ! ఏమి ముదల?

అక్క:—ఓరీ! నీవు పోయి యాలముఁ జాలింపుమని మాను సింగుతోఁ జెప్పము.

సేవ:—చిత్తము. (విష్క)మించును.)

అక్క:—ఇప్పుడా మానవాధమునిఁ గనుగొనుట కేమియుపాయము.

అవు:—దేవా! మన రాజు బీరుబనుఁ డపరాధ పరిశోధక వ్యాపారమున నారి తేరినవాఁడు. మీరీతని సీకార్యమునకు నియోగింపుడు (బనబీరుని టెక్కలు విడిచికట్టి మధురా కురంగులు పురుషవేషములతోఁ గొనివత్తురు.

అక్క:—(అశ్చర్యపడుచు నపుజల్పజలుతో) కవిరాజా!
యితడుగదా మన... ..

అవు:—రాజకుంజరా! అవును. దైవవశమున నీతఁ డీ వీర
ద్యయమునకుఁ జిక్కినట్లున్నది.

అక్క:—(మధుర నవలొకించి) ఓవీరుడా! మా నిగీత
యత్నము బాలుగొన్న నీ నెవరవు? ఈ నూయానాటక
సూత్రధారుఁడు మీకెట్లు క్షమించు?

మధు:—ధరాకళత్రా! మాగాథ నిగూఢము. ఈ రాజహంత
చెరసాలబద్ధుఁడగు యిప్పురాధినాథుని సంహరించి వెడలి
వచ్చుచుండఁ జూచి యాకస్మికముగా పట్టి కట్టితిమి. ఒక
గడియ ముందుగా వచ్చియున్న నా నిగ్రాహకవశుఁడగు
దీనపురుషుని రక్షించి యుందుము మా యత్నము
పూర్ణముగా ఫలింపమికి చింతించుచున్నాము. కాని యీ
ప్రచ్ఛన్న బాహుబలమున ప్రపంచ మింకను దగ్ధము
గాకమున్న మా చేతికిఁ జిక్కెనని సంతసించుము.

అవు:—(తనలో) ఇతనికంతస్వరము నాకు చిరపరిచయముగా
నున్నది.

కర:—(తనలో) మా దేవిగారి కైతవకథాకల్పన మెంత
చక్క గానున్నది.

అక్క:—(సంతోషపడుచు పీవీపులారా! మీరు దేశమున
కెంతయో పుణ్యముచేసితే! మీకేమికావలెనో యఁడు.
గఁడు.

మధు:—ముందీతని శిక్షనిర్ణయింపుడు.

అక్క:—(అపుజులుని చూచి) ఆర్యా! ఈ చండాలునేమి చేయనలెనో తోచకున్నది. ముందీతని ఘోరకార్యమున లభించిన భాగ్యమేమో పుచ్చింపుడు. నీనితో భాషించుట నా కసహ్యముగా నున్నది.

అపు:—ఓయీ! జగదపకార దీక్షాపరాయణ! నీ వెవరు?

అనఘ! రాజ్యమోహ పిశాచపీడితుండనై, వైరిహానినమున కుమ్యక్తుడనై, సంచరించు నొకానొక దంభ విద్యాగహన సంచారిని. నాడు ఢిల్లీనగరమున మిసరు ఊముననిలిచి చిత్తూరుపై దురాగతములు పలికి ద్వేషము పుట్టించిన కపటవేషధారిని. వాస్తవముగా నేను హంతవృత్తుడను. నిష్ఠారణముగా చితోడ్సామ్రాజ్యమున కగ్ని దరికొల్పితిని. నాప్రయత్నములన్నియు నిరాఘాటముగానొనసాగినను నా హృదయమునకు శాంతిలేదు. నాదౌష్ట్యము నన్ను వేధించుచు కులపర్వత శిఖరములనుండి నన్నగాఢకూపములకు విసరి శేయుచున్నది. నాపంచస్రాణములు భయంకర బాహుల జ్వాలలంబడి కుమిలిపోవుచున్నవి. నేనెవ్వడనోకాను పూర్వపు జిహ్వాసార్యభాముడను. నా పేరు బసవీరుడు. మీ పట్టాభిషేక మహోత్సవమునకు వచ్చి భద్ర వేరండ పంచకము నుపాయనముచేసినది నేను. మీ రిపు డధిష్ఠించు గజము నాయది. ఈ పిశాచస్వరూపమున నున్న నన్ను మీరు గుర్తింపజాలరు. (దుఃఖముతో)

ఓ యగ్గురురాజా ! నన్ను శీఘ్రమేవధింపుడు. నేటి మనో
వేదనను భరింపలేను.

(అక్కరుఁ డపుజాలు ఖజాలు లొకరినొకఁ గము లొకరు
చూచుకొందురు.)

అక్క:—(అపుజాలుతో) ఇతని యుదంత పూర్వశ్చర్యముగా
నున్నది.

అపు:—(తనలో) పదభ్రష్టతా సంజనిత కోపమున నితఁడు
కేవలము బాసిపడియ్యెను.

అక్క:—ఇపుడు కర్తవ్యమేమి ?

అపు:—ఏమున్నది. ధర్మ శాసనానుసారముగా నితఁడు
సద్భుఁడు.

మధు:—(తనలో) పాపమితనిని బంపెదరుకాబోలు (ప్రకాశ
ముగా యపుజాలుతో) అయ్యా ! మీ ధర్మనిరూపణము
కఠినముగా నున్నది. హంతకుఁడగు వీడింకను పశ్చాత్తప్తు
డగుటకు ద్వీపాంతరశిక్షయే యుత్తమము. నా ప్రార్థన
మాలించి యట్లొనర్పుడు.

కుర:—(తనలో) ఆహా ! మా దేవిగారి హృదయమున కరుణా
కాశిన్యములు సమానస్థానమునలంకరించుట శోచనీయము.

అక్క:—అవు నీ వీరుని యభిప్రాయ ముచితముగా నున్నది.
ఓరీ ! నేవకా యిటురమ్మ. (నేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

అశ్వుః—ఓరీ! ఈతని గొంపోయి చెరసాలయం దుంచుము.
(అప్పుజాలునితో) మీసపోయి చెరసాల నాయకునితో వీని
శిక్షాపవరము నివేదింపును.

అవు:—చిత్తము. (అప్పుజాలు ఫజులు, బసబీరుడు, సేవకుడు
సమ్మి)మింతురు)

అశ్వుః—(తనలో) ఈతనిముఖమున మానుసింగుని కవళిక
లున్నవి. (ప్రకాశముగా) ఓరీరుడా! జయపురరాజులతో
మీకు బాంధవ్యమున్నదా?

మఘ:—కలదుగాని దూరపుచుట్ట టికము.

అశ్వు:—(సంతోషమున) కావుననేనుజూచిన నాకు మధుర
స్మరణకు నట్టుచున్నది.

మఘ:—(కురంగివంకజూచి చిరునవ్వునవ్వి) ఏమధుర?

అశ్వుః—ఎరుగవా జయపురరాజనందన?

మఘ:—(అలోచననభినయించి) ఆ, ఆ. తెలిసినది. మఘ
రయు నేను నొక గురువుకడఁ జిన్ననాడు చదువుకొంటిమి.
సార్థిసేంద్రా! ఇప్పుడామి మీతోవచ్చినదా? నన్ను
గుర్తించునేమో?

అశ్వు:—లేదు. ఈదండయాత్ర తనకిష్టములేదు.

మఘ:—మధుర కడుపట్టువలగునీ. మిమ్మును వదలియుంట
చిత్తముగానున్నది. మీతోవచ్చియున్నదేమో కనుగొనక
పోతిరా!

అక్క:-

మగని యానతిలేక స్వేచ్ఛగఁజరించు
ప్రాతః మౌదేశ జనులకు పట్టలేదు
పాడునవనాగరికతా ప్రపంచ గాథ
నాకు వినుపింతువేల? రణప్రవీణ !

కుర:- (తనలో) చక్రవర్తుల కింకను కలవరము వదలనట్లు
న్నది. (ప్రకాశముగా) ధరణీశ్వరా ! మీపట్టవహిషియును
జిత్వారువచ్చినట్లున్నది.

అక్క:- (తొందరపడి) ఆ. ఆ. నీవు చూచినా? నాస్తవమా?
మధు:- అగత్యములేక మీరన్నట్లు శుద్ధాంతస్త్రియగు మధుర
రాసావాసించునా? మీకిప్పుడాపెను జూపిన మాకే
మిచ్చెదరు.

అక్క:- ఏమడిగిన నిచ్చెదను. ఎక్కడనున్నది? పోవుదము.
రండు.

మధు:- ఎక్కడకో పోవలయునా! మధుర నావంటిదేనా?
(అని ప్రత్యక్షమగును.)

అక్క:- (విభ్రాంతిపడి కొఁగిలించుకొని) దేవీ! నన్నెంతమోస
గించితివి.

మధు:- ఉరుసులో నాఁడు మీరు మోసగించిన నానికి.

అక్క:- ఈ పురుషుఁ డెవరు?

మధు:- మన కురంగికాదా?

పంచమాంకము

అశ్వుః—కురంగియా? కురంగీ! మీదేవిగారికి తగినట్లే దొర
కితివి. మనము శీఘ్రమేపోయి వీరాబాయిని రక్షింతము
రండు.

(నీమ్మమింతురు.)

మూడవరంగము

నీను — యుద్ధరంగము. (రణభేరిలు హ్రేయమండ
రాద్రమూర్తులై కత్తులుద్రిప్పుచు రాజా జయమల్లులు ప్రవేశింతురు.)

రాజా! ఓరోరీ! మేచ్ఛాధములారా! రండు రండు,
మీ పస బట్టెనను.

మానుః—(పరుగెత్తుకొని వచ్చి) ఓరోరీ! వాచామూర్ధన్యా!

ఉ. నాఁడు సభాంతరాళమున నన్నుఁ దృణంబుగ నెంచి తండ్రియు
న్నాఁడని తూలనాడు వచనంబులు కొంచెము వెళ్ళబెట్టి నీ
పోడిమిఁ జూపుమేది? రణభూమికి నీతల బొమ్మగట్టి చెం
దాడెద తోడు దెచ్చుకొనరా! తులువా! యలనాటివీరునిన్.

(అని యెదుర్కొనును.)

(తెరలో)

ఉ. నన్ను వధించి యాతెనుక నా ముకుమారుని దాకినన్ బలా
భ్యున్నతి గానవచ్చు నిలు మొక్క తృణంబున నీదు రక్తము
నన్నులఁ జూతు నిట్టి పసికాయ నెదిర్చుటగాదు కార్య సుం
పన్నతయొప్పుతున్కలగు మమ్మెదిరింపుము మీసముండినన్.

పై పద్యమును చదువుచుఁ బురుషవేషధారిణియై
వీరాబాయి ప్రవేశించును.)

వీరా:—విరోధి కబంధ విచిత్ర సాధాంగణముల భూతభేతాభ
గణములకు బువ్వంపుబంతులు సాగించెదను. రండు, రండు.

(కొంతవఱకు పోరిగాయపడి ప్రేవులు జీరాడ బిగియగట్టి
తిరుగ పోరి నేలగుాలుచు) ఓ రసపుత్ర యోధులారా!
చెంగలింపుడు. మీ నామములకు శాశ్వతకీర్తి నార్జింప
వలెనన్న రణరంగమే దివ్య సాధనము. ఈ మహాసంగ్రామ
భయంకర నాటకమునకుఁ బ్రేక్షకులై దివ్యులు మీఘ
పంక్తుల నాసీనులై మందార మాలికలు బట్టియున్నారు.
మీ సార్వభౌముడు, శృంఖలాబద్ధుడై బందీగేహమునఁ నయు
చుండ, మీచితోడ్గడ మనాథయై మూల్గుచుండ, నై నిశిరము
లను వ్రక్కలింపరే? నీహారలేశముల నంటి తనువులనాశించి
యమమహిషరింఖాటంకరముల నార్జింపకుడు. ఇదిగో
భూమ్యాకాశములు సాక్షిగా నా శరీర సర్వస్వము, నాపవిత్ర
రక్తమును దేశ సంగక్షణార్థము ధారవోయుచున్నాను.
బ్రహ్మాండము బ్రద్దలగుగాక! సముద్రములు మిన్నముట్టు
గాక, చుక్కలూడిపడుగాక, వెన్నుజూపకుడు. ఆజ్యమబోసిన
యగ్గులై, కసరరేగిన సింగములై జన్మక్షేత్రమున గుధిర వృష్టి
యందు యశోబీజములను వెదజల్లుడు. చిత్తూరుగవనికిఁ
గపాలతోరణములను గె నేయుడు. మీ నామ సంకీర్తనము
నకై దిగంగలు వీడెలు శ్రుతిచేయుచున్నారు. నేనును మీకు
స్థాయపడియెదను. (అనిలేచి నడువబోయి పొలిపడి) ఆహా!
వీరాబాయి ఖడ్గము విశ్రమించు చున్నది. నా జీవనగేహమున
నిరంతరము ప్రజ్వరిల్లు ప్రతాపజ్యోతి దీప్తినిశ్వాసము విడిచి

నది. చెదయసింహుని మహానంద సాగర మధ్యమున విధి
కఠోరాట్టహాసము చేసినాడు. (రక్తము జూచుకొని) ఆహా !
నామేన నెన్నిగాయములు పడినవి. ఈరక్తవననములతో స్వర్గ
యాత్రాభిముఖ నయిన నాకొఱకు నిలింపులు కాంచన కిరీట
మును గొని వచ్చుచున్నారు. దేశమునకై దేహము లుపాయన
ములు గావించిన భారత వీర పతివ్రతల యందు వీరాబాయి
తోర్తి కిరీటము ధరించుచున్నది ఏమి నాభాగ్యము. (అని
మూర్ఛిల్లును.)

(అక్కరు ప్రవేశించి)

అక్క:—(అబ్బురపడి) ఆహా ! ఈమె ప్రతాప మనివార్యము.
ఇంక ఏమిషకాల మీశక్తిస్వరూపిణి రణవిహారము చేసి
యన్న నా సర్వసేనావారము నాహుతిఁ గొనియుండును.
ఇట్టికాంతలు మా భరతఖండమున జన్మించియుండుట
జూచి యుష్పాంగవలసిన నేను అవివేకినై కయ్యమురేచి
యెంత పాతకమున కొడిగట్టితిని. నా ధర్మపరిపాలనము
గంగపాలయినది. ఈ వీరవనితాపాదములను పూజించిన
నాకు ముక్తి కల్గును హిందూ మహమ్మదీయ విరోధము
లను నిర్మూలింప నిశ్చయించుకొన్న నా తెలివి తెల్లనారిన
ట్లున్నది. మా భరతమాతృకాసంతానమహిమ దలంచు
కొనగా మేనుఁ బులకరించు చున్నది. ఓ భరతఖండమా !

సీ. ప్రమథనాథుని నీరు ద్రావింపజాలిన
వజ్రాలకొడుకుల బడసినావు
నరకాధిపతిగుండె గరగింపజాలిన
వెలదివిన్నల తొగ్గుకట్టినావు

బ్రహ్మచారిత్వమునాని వణకింపజాలిన
మునులమూపుననిడి మోసనావు
అంటిపంకనఁ చాపమడఁపఁ జాలిన
తీర్థకోయిలమున్గి తేలినావు

గీ. యుర్విబుట్టకముందె నీవుంటివేము
సకలకాస్త్రపురాణము ల్లదివినావు
గొనబుసిరిగలభాగ్యకాలినివి నీవు
భారతాంబామణీ నమస్కారమమ్మ !

సీ. జలకంబువాడించు చెలికత్తెగద నీకు
కనకాంబుకాథ్య గంగాభవాని
తలమీఁది గుండుమల్లెల దండగదనీకు
నత్యున్నతోగ్ర హిమాలయంబు
పూతబంగారు సామ్యులపెట్టెగదనీకు
సిరివెలంది చరించు సింహళంబు
ముద్దుగారెడు నిగ్గుటద్దంబుగద నీకు
నింపారు హిందూమహాంబురాళి

గీ. ఇట్టి నినుఁజూచి చిచ్చంబుబెట్టుచునుచు
నన్నిదిక్కులు యాదించు చున్నవమ్మ !
మొకమత్త్యంబుగలిగి నిన్నుసభవించు
కొఱతపూరింపవే మాకు భరతమాత !

(వీరాబాయిగంకజూచి తనలో) ఈ శాంకరీస్వరూపిణిని
బలుకరించుటకు నాగుండె నిబ్బరింపకున్నది. (సమీపించి
ప్రకాశముగా) ఓ ప్రతాపసుందరీ! భారతవీర సోదరీ

లలామా ! నీజీవనప్రళయ కారకుండగు పరమపాతక చక్రివర్తి యగ్భరు నీ సుగుణశృంఖలాబద్ధుడై యోడి నీ వీరమూర్తికి నమస్కరించు చున్నాడు.

వీరా:—(కోరోచ్చలితయగుచులేచి కత్తినివెదకుచు) ఏమీ ! అగ్భరు రసపుత్ర భువనకంటకుండయిన అగ్భరులనంతక్షమా సంపన్నుడగు నానాథుని జాలితేక చెరసాలపాలొనర్చిన యా నిర్దాక్షిణ్య కలుష కర్మశక్త్యాదయుండగు అగ్భరు ఏడీ దేడీ! (అనిపండ్లుకొఱకుచు) ఈ కరవాలము సతని గర్భమునుచీల్చి, హాయిగా నిర్విచారముగా స్వర్గ మలంక రింతును.

అగ్భ:—(తనలో) అయ్యో ! నేనేమిచేయుదును. అమాయిని యగు నీదొడ్డము తైదువునకు భర్తృమరణము నెఱింగించిన వారు లేనట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) తల్లీ ! నిజముగా నేను ఘోరనాపిని. నీపవిత్రహస్తమున నాకంతముగోసి నన్ను ధన్యనిజేయుము. (అని తలయొడ్డును) (వీరాబాయి కత్తి జారవిడిచి) ఆహా ! పశ్చాత్తప్తుడగు యీతనిం దునుమ రాదు. (ప్రకాశముగా) ఓచక్రవర్తి ! నీకు శుభము, మా ధర్మజుని చరణతలస్పర్శనమున ధన్యమైన హస్తినాపురీ సింహాసనాధ్యాసీవైన నీవు సంస్తవనీయుడవు. విధికృతిము మాపై స్వేచ్ఛావిహారము చేసినది. ఇందు నీ దోషము లేదు. నాభర్తకు బంధముక్తి గావించుము. నాకుమారుని (దుఃఖము నభినయించి) ఇంకనుఁ గుమారుడా! రాణా ! నీవేమైతివి ?

అక్ష:—అమ్మా ! సీకుమారుడు తుతాత్రుండయ్యె ! అతఁ
డిప్పటికి మరణించియుండును. సీభర్తనెవరో విరోధులు
బందీగృహమున సంహరించె. అతనిని పట్టి శిక్షించితిని.
నన్ను తమింపుము. నే నేమియు నెఱుగను. నీ పవిత్రక్రొధ
మున నన్ను శపింపకుము. తల్లీ! నీకు నమస్కారము.

వీరా:—(కలవరపడి తన్నుకొనుచు) ఘోరము. ఘోరము.
ప్రాణేశ్వరా ! నీవు బందీగేహమున నున్నను సజీవుండవై
యుంటివని నా హృదయమునకింత శాంతి చేసికొంటినే!
రాణా కుమారా? నీవు స్వర్గమలంకరించితివా? మిమ్మును
విడచి యింకను మొండికై బ్రతికియింపి యెంతవాపము
చేసితిని. బనబీరుడా ! నీ కనులు చల్లబడెనా ! మాకుటుం
బము నెంతలో దిగమ్రొంగి నీళ్ళు త్రొత్తితి (త్విరపడి లేచి
మిన్నుజూచుచు) మనోహరా! మనోహరా! ఏమి యాజ్ఞ,
రమ్మనుచుంటిరా! ఆ-ఆ లేదు. నేనా! కొడుకా! కొడుకా!
ఆలసింపను. (అని కత్తితో బాడిచిక ని) భరితమింకను,
నా భాగ్యము, దుఃఖము, చిత్తూరు, దాహము, శంత్రోషం,
యుద్ధము అ-స్పృహ

(అని ప్రాణములు విడుచును.)

అనిక పడును.

మరచమాంకము సమాప్తము.

కవికోకిల, కవితావిశారద, ఉభయభాషాప్రవీణ

జి. జాషువ గారి

అపూర్వ గ్రంథములు

(1) ఖండ కావ్యము	1 భాగము	1—0—0
(2) ఖండ కావ్యము	2 భాగము	1—0—0
(3) పిరచాసి		1—0—0
(4) గబ్బిలము	1 భాగము	1—0—0
(5) స్వప్నకథ		1—0—0
(6) కాందిశీకుడు		1—0—0
(7) ముంటాజుమాలు		1—0—0

నూతనముగా రచింపబడి వెలువడినవి.

(1) గబ్బిలము	2 వ భాగము	1—0—0
(2) ఖండ కావ్యము	3 వ భాగము	} 1—0—0
(ఇందు జైహింద్, బోస్ పీరులు, బోస్ అంతర్ధాన గాథ వగైరా పద్యములు ఎన్నియో చేర్చబడినవి)		
(3) వీరాబాయి (చరిత్రాత్మకమైన నాటకము)		1—4—0
(4) తెరచాటు (సాంఘిక నాటకము)		1—4—0

వేంకట్రామ అండ్ కో., బెజవాడ

మద్రాసు	తెనాలి	బెజవాడ (బహార్) కర్నూలు
నెల్లూరు	కాచేపల్లి గూడెం	చిత్తూరు
ఒంగోలు	రాజమండ్రి	కడప
గుంటూరు	పాలకొల్లు	కంభం
		వరంగల్
		సికింద్రాబాదు

[మూల్యము మామూలు స్థానిక అణాలు]

